

บทที่ ๓ หลักธรรมที่เกื้อหนุนและปฏิบัติต่อหลักสัจจะในวิธ รบบัณฑิตชาดก

ในการวิเคราะห์หลักธรรมนี้ผู้วิจัยมุ่งแยกหลักธรรมที่มีในเรื่องของ
วิธรรบบัณฑิตชาดก โดยแยกเป็น ๘ ประการคือ (๑)
ความหมายและความสำคัญของหลักสัจจะในวิธรรบบัณฑิต
(๒) ประเภทของสัจจะ (๓) การบำเพ็ญสัจจะบารมี (๔)
หลักการบำเพ็ญสัจจะบารมี (๕)
ตัวอย่างตัวอย่างการกระทำความดีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (๖)
หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อหลักสัจจะใน วิธรรบบัณฑิตชาดก (๗)
หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อหลักสัจจะในวิธรรบบัณฑิตชาดก (๘) สรุป
มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๓.๑

ความหมายและความสำคัญของสัจจะในวิธรรบบัณฑิตชาดก

ความหมายของสัจจะตามพจนานุกรม

คำว่า สัจจะนั้นในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
หมายถึง ความจริงหรือความจริงใจ เช่น
ทำงานร่วมกันต้องมีความจริงใจต่อกัน¹
หรือหากจะพิจารณาจากความหมาย คำว่า สัจจะ หมายถึง
คำพูดจริง, คำสัตย์, ความจริงดังปรากฏในคำพูดที่ว่า
คำพูดที่มีอยู่ในสัตบุรุษหรือในคนดีทั้งหลาย ชื่อว่าสัจจะ
ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ให้ความหมายไว้ ๒
นัย คือ (๑) หมายถึง ความจริง โดยความจริงนั้นมีอยู่ ๒ ประการ
คือ (ก) สมมติสัจจะ ความจริงโดยสมมติ และ (ข) ประมุขสัจจะ
ความจริงโดยประมุข และ (๒) หมายถึงความจริงคือจริงใจได้แก่
ความซื่อสัตย์ จริ่งจ๋าจาไถ่แก่ การพูดความจริง
และจริงการได้แก่การทำจริง²

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.
๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๑.

² พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน
ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๗.

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ได้ให้ความหมายของสัจจะดังนี้สัจจะ หมายถึง ความจริง หรือสิ่งที่มีอยู่จริงนั้น ท่านใช้คำในภาษาอังกฤษว่า “Reality” คำว่า Reality นั้นมีความหมายอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) ความเป็นจริง หมายถึง ภาวะที่มีอยู่จริง ภาวะที่เป็นอย่างนั้นแน่แท้ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น ๒) สิ่งเป็นจริง หมายถึง สิ่งที่มีอยู่จริง เป็นอยู่จริง ซึ่งอาจรู้ได้หรือไม่ได้ทางประสาทสัมผัสส่วนความหมายตามคำศัพท์ในภาษาบาลีนั้น คำว่า สัจจะ ใช้ในอรรถถึง ๘ ความหมาย คือ (๑) หมายถึงพระนิพพาน (๒) หมายถึงอริยมรรค (๓) หมายถึงการงดเว้นคือการงดเว้นการกล่าวเท็จ (๔) หมายถึงการสละหรือการสละแข่ง (๕) หมายถึงการกล่าวคำจริงหรือวจีสัจจะ (๖) หมายถึงความจริง (๗) หมายถึงอริยสัจ (๘) หมายถึงมัจฉาทิฏฐิ คือการมีความเห็นผิดยอมแสดงความจริงที่แตกต่างกัน^๔ สิ่งที่มีอยู่จริง คือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่จริง เป็นอยู่จริง จะมีสิ่งอื่นรับรู้ว่ามีอยู่จริง เป็นอยู่จริงหรือไม่ก็ตามก็มีอยู่และเป็นอยู่โดยภาวะของสิ่งนั้นเอง สิ่งที่มีอยู่จริงบางอย่างอาจรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส บางอย่างอยู่นอกเหนือประสาทสัมผัส

ความหมายของสัจจะที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก
พระวินัยปิฎกได้อธิบายความหมายของคำว่าสัจจะ เอาไว้ว่า สัจจะคือความจริงอันเป็นความจริงที่เกี่ยวกับการสอน ดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า “การสอนตรงไปตรงมา หรือ การกล่าวพูดความจริงอย่างเปิดเผยนั่นเอง พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้โดดเด่น ในมนุษยและเทวดาทั้งหลายเนื่องด้วยการกล่าวความจริงที่เป็นประโยชน์ ถูกกาล เป็นธรรม เป็นวินัย การกล่าวลักษณะการสอนตรงเขาหาความจริงนั้น อาจกล่าวสำนวนหนึ่งว่า “การสอนตรงไปตรงมา หรือ

^๓ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๘๖.

^๔พระมหาสมปอง ปมฺหิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณ, (กรุงเทพมหานคร ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๙๗๓.

การกล่าวพูดความจริงอย่างเปิดเผยนั่นเองพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้โดดเด่น

ในมนุษย์และเทวดาทั้งหลายเนื่องด้วยการกล่าวความจริงที่เป็นประโยชน์ถูกกาล เป็นธรรม เป็นวินัย การกล่าว ถูกกาล (กาลวาที) กล่าวความจริง (ภูตวาที) กล่าวเป็นประโยชน์ (อัตถวาที) กล่าวเป็นธรรม (ธัมมวาที) กล่าว เป็นวินัย (วินัยวาที)”⁵

ซึ่งเราอาจจะสังเกตได้ว่าหลักการบัญญัติพระวินัยนั้นโดยจุดมุ่งหมาย คือ

“ให้มีความประพฤติเสมอกันและเป็นแนวเดียวกันเพื่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะในพระพุทธศาสนาได้จัดการรักษาสัตย์ไว้ในศีลเป็นองค์ที่ ๔ แห่งเบญจศีลในธรรมจรรยา

ส่วนวจีสุจริตเป็นองค์ต้นและเป็นองค์ที่ ๓ แห่งอภิสัจจิกัมมวรรคโดยนัยนี้ ชนผู้ขาดความสัตย์ จักเป็นผู้มีศีล จักเป็นธรรมจारी จักเป็นอริยบุคคล หาได้ไม่”⁶

จากความหมายที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า สัจจะตามทัศนะทางพระวินัยคือ หลักการประพฤติตนให้เป็นชื่อสัตย์สุจริต

และปฏิบัติตนให้ตรงต่อกฎเกณฑ์และระเบียบของหมู่คณะนั่นเองโดยการไม่

ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นมีความประพฤติเสมอกันเป็นแนวเดียวกัน

ความหมายของสัจจะที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก

พระสูตรต้นตปิฎกได้อธิบายความหมายของคำว่าสัจจะเอาไว้

ว่าคำว่าสัจจะ ศัพท์ในคำทั้งหลายมีคำว่า สจฺเจ ฐิตา สมณพราหมณา วาสมณะพราหมณทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่ในสัจจะก็ดีเป็นต้น ถือเอาในวิรติสัจ (จริงทางวิรติ) มหาฐีกาว่า

“วิรติสัจจะ”ได้แก่ มุสาวาทาวิรติ (เว้นจากพูดเท็จ) เพราะสัจจะศัพท์ไม่ออกไปในวิรติข้ออื่นๆ ส่วนที่บางอาจารย์ว่า วิรติสัจจะได้แก่สมาทานวิรติ (เว้นตามทีสมาทาน) นั้น

เพียงการสมาทานยังมีไซ้สัจจะ การไม่ทำผิดสมาทานจึงเป็น สัจจะแต่นั้นเป็นปฎิญาสัจจะ (คือรักษาให้จริงตามปฎิญา) ก็คือ

⁵อง.ติ.ก. (ไทย) ๒๐/๑๖๐/๒๒๓.

⁶สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม

๑, (กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙.

มุสาวาทูริวัตินันเอง”⁷ ในตถาสูตร
 พระองค์ได้ตรัสถึงความหมายของสังจะ
 แต่อธิบายถึงอริยสังว่าอริยสัง เป็นจริงแท้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 อริยสัง ๔ ประการนี้ คือ ทุกข อริยสัง
 ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังอริยสัง ๔ ประการนี้
 เป็นของจริงแท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น

เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัง ดังคำที่ว่า ตสฺมา อริยานํ
 สจฺจานิ ความว่า สังจะทั้งหลายเหล่านั้นเป็นของแท้
 ไม่เป็นโดยประการอื่น เพราะเหตุใด เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเรียกว่า
 สังจะ ของพระอริยะทั้งหลาย
 ก็เพราะอริยะทั้งหลายย่อมไม่แทงตลอดสังจะทั้งหลายที่แปรผันเป็น
 นอย่างอื่น โดยความจริงของพระอริยะ⁸ ความว่า “สจฺจานิ จตุโร
 ปทา บรรดาสังจะเหล่านี้แม้ทั้งหมดจึงเป็นจริงสังจะ อันมาแล้ว
 (ในพระบาลี) ว่าบุคคลพึงกล่าวคำสัตย์ ไม่พึงโกธ เป็นตนก็ตาม
 เป็นสมมติสังจะอันต่างโดยสังจะ เป็นต้นว่า เป็นพราหมณ์จริง
 เป็นกษัตริย์จริง “ก็ตามเป็นทฎฐิสังจะ (โดยนัย) ว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง
 สิ่งอื่นเปล่า”⁹ สังจะ ในที่สุดตบท โดยมีหลายนัยมีว่า
 คำสัตย์แท้เป็นวาจาไม่ตาย สังจะ แลตักวาลสทั้งหลาย.
 บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้ตั้งอยู่ในสังจะ อันเป็นอรรถและธรรมว่า
 เป็นสัตบุรุษ และว่าสมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในสังจะ
 ประกาศโทษของธรรมที่ตรงกันข้ามกับสังจะ โดยนัยมีอาทิว่า
 สัตว์ผู้มักพูดเท็จล่วงธรรมเอกเสียด และว่าผู้พูดคำอันไม่เป็นจริง
 ย่อมเขาถึงนรกแล¹⁰

ความหมายของสังจะที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก

ได้อธิบายความหมายของคำว่าสังจะเอาไว้ว่าในกถาวัตถุพระผู้มี
 พระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วว่า ธรรมใดมีปัจจัยไม่มีปัจจัยเป็นสังขตะ
 เป็นอสังขตะ เป็นของเที่ยง
 ไม่เที่ยง มีนิमित ไม่มีนิमित
 ธรรมเหล่านั้นบัณฑิตไม่พึงถือเอาด้วยสมมุติสังจะ

⁷ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๕/๘๓.

⁸วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๔๖.

⁹ที.สี. (ไทย) ๙/๙๘/๓๔-๓๘.

¹⁰ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๕๙๖/๓๔๙.

เพราะความที่ตนคือสภาวะแต่ละอย่างนั้นสภาวะใดมีอยู่จริงนั้นแหละได้เชื่อว่า ปริมาณ เพราะความประจักษ์ชัดแก่ตนเอง
แกตัวสภาวะนั้น คือหมายถึงจิต เจตสิก รูปและ พระนิพพาน
สภาวะใดมีอรรถอันเป็นจริง และอรรถอย่างยั้งนั้น
ชื่อว่าปริมาตร¹¹ ชื่อว่าสัจจะย่อมเป็นหนึ่งเดียว
พระพุทธานุภาพทั้งหลายมีถ้อยคำไม่เป็นสอง มีพระวาจา ไม่เป็นโมฆะ
ถ้อยคำอันไม่เป็นจริงไม่มีแก่พระพุทธานุภาพทั้งหลาย

พระดำรัสของพระพุทธานุภาพ

ผู้ประเสริฐสุดเป็นพระดำรัสเที่ยงแท้แน่นอน

การบัญญัติธรรมที่เป็นของจริงว่า สัจจะจะมี ๔ ประการ คือ ๑.

ทุกขสัจจะ ๒. สมุทัยสัจจะ ๓. นิโรธสัจจะ ๔. มัคคสัจจะ¹²

การบัญญัติธรรมที่เป็นของจริงว่า “สัจจะ” ก็มี ๔
ตามจำนวนธรรมเหล่านี้ในกฎวัฏฏ์ได้อธิบายความหมายของสัจจะไว้ว่า บัณฑิตพึงทราบความนี้ว่า ทุกข สัจจานิ อภิสมาสมุทัย
ทุกขสัจจะ สมุทัย ปริมาตรอรรถ ตติย นุปปลพุกติ

บรรดาผู้กล่าวทุกขทั้งหลาย พระสัมพุทธะผู้ประเสริฐ

ได้ตรัสบอกแล้วซึ่งสัจจะ ๒ คือ สมุทัยสัจจะ และ ปริมาตรสัจจะ

ไม่ตรัสบอกสัจจะที่ ๓ ว่าเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้¹³

ความหมายของสัจจะตามทัศนะของปัจเจกบุคคล

ความจริงที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตนต่อสิ่งต่างๆ

ด้วยความจริงใจ อย่างตรงไปตรงมาแม้กับตนเองและบุคคลอื่น
และการปฏิบัติตนให้เข้าถึงซึ่งสิ่งที่เป็นจริงนอกเหนือที่จะสัมผัสได้
แนวความคิดเรื่องสัจจะ

นอกจากจะเป็นทัศนะที่จำเป็นต่อมนุษย์แล้ว

แต่เพื่อความเข้าใจที่แจ่มชัด

ผู้วิจัยจึงมุ่งกล่าวถึงความหมายของสัจจะตามทัศนะของปัจเจกบุคคลทางศาสนา ดังนี้

สมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

ได้กล่าวถึงว่าสัจจะ หมายถึง สิ่งที่มีอยู่จริง

จะมีสิ่งอื่นรับรู้ว่ามีอยู่จริงเป็นอยู่จริงหรือไม่ก็ตามก็มีอยู่และเป็นอยู่
โดยภาวะของสิ่งนั้นเอง

¹¹อภิ.ก. (ไทย) ๔/๑/๓๐.

¹²อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๕๐๑/๑๘๔.

¹³อภิ.ก. (ไทย) ๔/๒๒/๓๐.

สิ่งที่มีอยู่จริงบางอย่างอาจรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสสิ่งที่มีอยู่จริงหรือความเป็นจริงในพระพุทธศาสนา ก็คือสัจจะธรรมนั่นเอง ที่เรียกสิ่งที่มีอยู่จริงหรือความจริงนั้นว่า “สัจจะ” ซึ่งแปลว่า ความจริง¹⁴

พระพรหมมณี (พิมพ์ ธมมธโร)

ได้กล่าวถึงสัจจะในหนังสือสากลศาสนาไว้ว่า สัจจะ หมายถึงความจริงอันเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้เป็นอมตะดังที่พูดกันเสมอว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย คำว่า ความจริง คือ ความดี ความแท้ สิ่งประเสริฐ หรือแก้ว เป็นสิ่งที่สังคมปรารถนา บุคคลที่ดีหรือประเสริฐจะต้องทำดี มีสัจวาจา คือพูดอย่างไรจะต้องทำอย่างนั้น เช่นพระพุทธเจ้า พระองค์จะทรงทำตามทีพระองค์ตรัส (ยกาวาที่ ดตถการ) การพูดกับการกระทำจะต้องตรงกันเสมอ¹⁵ สัจจะ หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแต่ละข้อคือความจริงทั้งหมดลั กษณะพระพุทธศาสนาจะต้องได้พบความจริง ได้เห็นจริง ให้อูจริง ให้ได้จริง โดยทำใจเป็นกลางไม่คัดค้านหรือยอมรับ แต่ให้พิจารณาเหตุผลให้เข้าใจถูกต้องจึงจะเป็นความจริง ให้เห็นจริง เข้าใจจริง แม้ในข้อใดข้อหนึ่งก็จะพบลักษณะของพระพุทธศาสนาคือความจ ริง¹⁶ สัจจะ หมายถึง สภาพความเป็นจริง หรือสิ่งที่เป็นจริงนั้น คือ รูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน กลิ่นที่ได้สูดดม รสที่ได้ลิ้ม โผฏฐัพพะที่ถูกต้อง ธรรมคือเครื่องที่นี้ก ย่อมมีอยู่เป็นจริง คือ ธรรมที่เป็นอยู่จริงตามธรรมดา¹⁷

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต)

¹⁴สมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมานุกรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕๑.

¹⁵พระพรหมมณี (พิมพ์ ธมมธโร), สากลศาสนา ภาค ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๔๕๑.

¹⁶พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), อิสระแห่งชีวิตและการอยู่เหนืออำนาจของจิตใจ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป), หน้า ๑๑.

¹⁷สมเด็จพระญาณสังวร, (สุวตมโน), ลักษณะของพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕๑.

ได้กล่าวถึงความหมายของสังขะในหนังสือพุทธธรรมไว้ว่า คำว่า
สังขะ ที่หมายถึงความจริงนั้น
คือการเข้าใจสภาพแท้จริงของมนุษย์และธรรมชาติที่มีอยู่ปรากฏ
อยู่จริงแล้วดำเนินชีวิตไปตามสภาพนั้น
ความเข้าใจธรรมชาติผิดไปจากความจริง
จะทำให้หลงติดวัตถุสิ่งของต่างๆ
ทำให้เห็นผิดเป็นถูกทำให้เกิดความขัดแย้งกันในเรื่องความคิดแล
ะนำไปสู่การวิวาทต่อสู้กัน
แก่งแย่งทะเลาะวิวาทกันทั้งในเรื่องวัตถุนะ เกียรติยศ ชื่อเสียง
ถ้าคนเราเข้าใจในหลักความจริง หรือที่เรียกว่า สังขะ
แล้วเว้นจากตัณหา มานะ และทิฐิที่ผิด
ดำเนินชีวิตด้วยความรู้สึกว่ามีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน
เว้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง
และมองเห็นทุกคนเป็นเพื่อนทุกขที่ตองเกิด แก่ เจ็บ ตาย
ด้วยกันทั้งสิ้น คือมองเห็นสังขะความจริงที่มีอยู่ในสภาวะทั้งปวง
เท่านั้นโลกก็เกิดความสงบสุขได้¹⁸

พระเมธีกิตติโยดม (พิน กิตติปาโล)

ได้กล่าวถึงสังขะในวิสุทธิมรรคไว้ว่า
“สังขะทั้งหลายพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า อริยสัง
เพราะเป็นธรรมที่พระอริยะทั้งหลายมีพระพุทเจ้าเป็นต้น
แทงตลอดซึ่งสังขะเหล่านี้ เหตุนี้สังขะทั้งหลายนี้เรียกว่า
“อริยสัง” อีกนัยหนึ่ง เรียกว่า อริยสัง
เพราะเป็นสังขะของพระอริยะก็ได้ ดังบาลีว่า
“ตถาคตเป็นพระอริยะในโลกกับทั้งเทวโลกในหมู่มสัตว์กับทั้งสมณะ
พราหมณ์ ทั้งที่เป็นเทวดาและมนุษย์ เพราะเหตุนี้สังขะ
ทั้งหลายนี้ (ของตถาคต) จึงเรียกว่า “อริยสัง”
เพราะเป็นของจริงแท้ไม่เท็จ ไม่ลวง ไม่เป็นอื่น”¹⁹

สมเด็จพระเทพรัตนสุตาฯ

ได้ทรงกล่าวถึงความหมายของสังขะในพระราชนิพนธ์ไว้ว่า
“สังขะคือการกล่าวไม่ผิดจากความเป็นจริง มีรส คือ

¹⁸พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม ภาค ๑ ตอนที่ ๑-๒, หน้า ๕๙๔.

¹⁹พระเมธีกิตติโยดม (พิน กิตติปาโล), วิสุทธิมรรค เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๑), หน้า ๙๔-๙๕.

การกระทำสภาวะความเป็นจริงให้แจ่มแจ้ง สภาวะที่ปรากฏ คือ ความดี ความถูกต้อง มีพื้นฐาน คือ ความเป็นผู้ยินดีในธรรมอันงาม เป็นธรรมผูกพันความสามัคคีในระหว่างมิตรให้สนิทสนมมั่นคง ถาขาดสัจจะแล้ว ความสามัคคีย่อมเป็นไปไม่ได้”²⁰ ดังนั้น สัจจะ จึงหมายถึงการพูดความจริงโดยไม่โกหกคนอื่นเพื่อประโยชน์ของตน แม้ในพุทธวงศ์ก็เน้นการพูดความเป็นจริง

ไม่เปลี่ยนแปลงจากความเป็นจริง

อุปมากับดาวประกายพริ้วที่โคจรไปตามธรรมชาติ ไม่เบี่ยงเบน จึงทำให้เข้าใจได้ว่าการพูดความจริงนี้

หมายถึงการพูดถูกต้องตามสัจธรรม

คือความจริงแห่งธรรมชาตินั่นเอง

สรุปได้ว่า สัจจะในความหมายของพระอภิธรรม คือสภาวะที่ปรากฏอยู่ เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับการกาลเวลา หรืออำนาจของสิ่งใด เป็นการหยั่งรู้สัจธรรม เป็นสภาวะธรรมที่แท้ของธรรมชาติ

คือสิ่งที่เป็นความจริงในตนเองโดยสภาวะธรรมของสิ่งนั้น ได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน

๓.๒ ประเภทของสัจจะ

สัจจะได้แบ่งออกเป็นหลายประเภท หรือหลายหมวดหมู่ แบ่งเป็น ๒ บ้าง ๓ และ เป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๓.๒.๑ สัจจะ ๒ ประเภท คือ

(๑) สมมติสัจจะ หรือโลกียสัจจะ ความจริงโดยสมมติ หรือความจริงตามบัญญัติจริงโดยสมมติกันขึ้นมา

(๒) ปรมัตถสัจจะ หรือโลกุตตรสัจจะ ความจริงโดยปรมัตถ์ หรือความจริงที่เหนือโลก นอกจากนี้สมมติสัจจะยังแบ่งออกเป็น ๒ คือ ปัญญาปิยัตตาบัญญัติ หรือ หรืออัตถบัญญัติ และปัญญาปนโตบัญญัติ หรือนามบัญญัติ สมมติสัจจะ ความจริงโดยสมมติ คือจริงตามมติร่วมกัน ตามที่ได้ตกลงกันไว้ ในอภิธรรมมัตถสังคหบาลีว่า ตโต อวเสสา ปญญตติ วา ปน ปญญาปิยตตา ปญญตติ ปญญาปนโต ปญญตติติ จ

²⁰สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีฯ, ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ทวิธา โหติ แปลว่า สมมติสัจจะมี ๒ ประเภท คือปัญญาปียัตตาบัญญัติ หรืออัตถบัญญัติ ๑ ปัญญาปนโตบัญญัติ หรือนามบัญญัติ ๑ คือ

(๑) ปัญญาปียัตตาบัญญัติ หรืออรรถบัญญัติ หมายถึง การบัญญัติความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยถือเอาเนื้อหาหรือเนื้อหาของของสิ่งนั้นเป็นหลักในสร้างคำขึ้นมาออกเสียงเรียกชื่อ เพื่อจะรู้ความหมายหรือทดแทนเนื้อหาของของสิ่งนั้น กล่าวคือ การบัญญัติตามใจความโดยถือเอาอรรถของสิ่งที่ต้องการจะกล่าวถึงเป็นหลักในการบัญญัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจโดยเนื้อหาความทานจึงเรียกบัญญัตินี้ว่า “อัตถบัญญัติ” เมื่ออัตถบัญญัติเกิดขึ้นแล้วหลังจากมนุษย์ก็สร้างภาษา สร้างคำ สร้างวลีขึ้นเพื่อสมมติเรียกอัตถบัญญัตินั้นเป็นชื่อต่างๆ การสร้างชื่อต่างๆ นี้ ทานเรียกว่า “นามบัญญัติ”

(๒) ปัญญาปนโตบัญญัติ หรือนามบัญญัติ หมายถึง บัญญัติที่ไม่ได้อาศัยเนื้อหาของความเรียก แต่อาศัยเสียงของผู้พูด คือ นามที่ผู้พูดส่งเสียงออกมา เช่น โค ช่าง มา เป็นต้น หมายความว่า นามบัญญัติ เป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมาในลักษณะเป็นนาม ชื่อคำวลีหรือเป็นสัญลักษณ์อื่นใดที่สามารถสื่อความหมายของอรรถบัญญัติได้²¹ ตามที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องสัจจะมี ๒ ประเภท คือ สมมติสัจจะ ประมัตตสัจจะ และสมมติสัจจะยังแบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ อัตถบัญญัติ และปัญญาปนโตบัญญัติ ดังกล่าวแล้ว

๓.๒.๒ สัจจะ ๓ ประเภท

สัจจะ ๓ ประเภท ผู้วิจัยมุ่งจะกล่าวถึง สัจจะ และสัจจะที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในการสร้างคุณธรรมในสวนของสัจจะ เพื่อที่จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ต้องการ ดังนี้

(๑) สัจจะบารมี หมายถึง การบำเพ็ญความจริงอันเป็นสัจจะขั้นต้น ขึ้นสามัมมธรรมดาที่พบอยู่โดยทั่วไป เช่นพูดความจริงไม่กล่าวคำเท็จหลอกลวงผู้อื่น รักษาสัจจะความจริงใจในระดับพื้นฐาน ทำผิดก็ยอมรับผิด

²¹มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อภิธัมมัตถสังคหบาสิและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับภาษาไทย, หน้า ๓๘๔.

²²เกษม บุญศรี, บารมีสาธิต, บารมีสาธิต. ธนบุรี : ประยูรวงศ์. ๒๕๑๓), หน้า ๒๔๒.

เป็นต้น²²

(๒) สัจจะอุปบารมี หมายถึง การบำเพ็ญสัจจะความจริงที่สูงกว่าธรรมหรือชั้นสามัญอันสามัญชนนั้นจะทำได้ยาก ผู้ที่มีจิตมุ่งมั่นจริงๆ จึงจะทำได้ แม้จะต้องเสียทรัพย์สมบัติหรืออวัยวะเพื่อที่จะรักษาความสัตย์เป็นต้น²³

(๓) สัจจะปรมัตถบารมี หมายถึง การบำเพ็ญสัจจะชั้นสูงกว่า สัจจะอุปบารมีหรือเป็นการบำเพ็ญสัจจะที่ยิ่งยวดโดยมีจิตมุ่งมั่นจริงๆ จนกระทั่งเสียสละได้แม้แต่ชีวิต อุทิศเพื่อความจริงได้²⁴ นอกจากนี้ สัจจะ ๓ ประเภทหรือ สัจจะทางพฤติกรรมมีกายสัจจะ(จริงทางกาย) วจีสัจจะ(จริงทางคำพูด) และมโนสัจจะ(จริงใจ) ดังนี้ (๑) กายสัจจะ คือ เป็นความจริงอีกประเภทหนึ่งที่เราควรกล่าวถึงนั้นได้แก่ การกระทำทางกายที่แท้จริง ไม่ทำอย่างมีมายาเช่นการทำงานตั้งใจจะให้เสร็จเมื่อยังไม่สำเร็จก็ไม่เลิก เรียกว่าจริงทางกาย (๒) วจีสัจจะ คือ การพูดความจริง หรือกล่าวคำสัตย์จริงไม่เหลวไหล เป็นคำพูดที่มีสุภาพดี เป็นคำอ่อนหวาน ไม่กล่าวคำหยาบ แต่เป็นคำพูดที่มีสาระ ก่อให้เกิดประโยชน์ เป็นคำพูดที่กล่าวถูกกาล สมานสามัคคีและมีประโยชน์ พูดอย่างต้องทำอย่างนั้น และ (๓) มโนสัจจะ คือ การมีสัจจะในทางดวงจิตใจ เป็นผู้ที่มีความซื่อตรง ไว้วางใจได้ มีความรักดีต่อผู้ที่ตนนับถือ หรือบุคคลผู้ที่มีคุณแก่ตน เป็นต้น²⁵

สัจจะ ๓ ประเภท คือ สัจจะบารมี สัจจะอุปบารมี สัจจะปรมัตถบารมี และกายสัจจะ วจีสัจจะ มโนสัจจะ ดังกล่าวแล้ว ๓.๒.๓ สัจจะ ๔ ประเภท คือ สัจจะ ๔ ประเภท ผู้วิญญูที่จะศึกษาถึง ปรมัตถสัจจะและอริยสัจจะ ปรมัตถสัจจะ ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ดังนี้

²²เกษม บุญศรี, บารมีสาธิต, บารมีสาธิต. ธนบุรี : ประยูรวงศ์. ๒๕๑๓), หน้า ๒๔๒.

²³เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

²⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๑.

²⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓.

(๑) จิต กล่าวคือ

เป็นนามธรรมเป็นสภาวะธรรมหรือสังขตธรรม
 เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย
 สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นก็เพราะมีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น
 ตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยที่ทำให้ตั้งอยู่
 และเมื่อดับหรือเสื่อมสลายก็เพราะมีเหตุปัจจัยที่ทำให้แตกดับ
 ในลักษณะเช่นนี้เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์
 หรือลักษณะสามัญของสิ่งทั้งปวง
 จึงเรียกสิ่งนั้นว่าสภาวะธรรมหรือสังขตธรรมจิต
 เป็นธรรมชาติโดยอมรรูอารมณ์
 คือได้รับอารมณ์อยู่เสมอธรรมชาตินั้นเรียกว่าจิต
 ในอภิธรรมมัตถสังคหฎีกาได้ให้ความหมายของจิตไว้ว่า
 “ธรรมชาติที่ชื่อว่าจิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่ารูอารมณ์
 จิตเป็นสิ่งที่จริงเป็นปรมาตมธรรม”²⁶

(๒) เจตสิก กล่าวคือ

เป็นปรมาตมธรรมที่เป็นสภาวะธรรมหรือสังขตธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็น
 นามธรรมที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย
 เพื่อทำหน้าที่เข้าประกอบจิต
 หรือปรุงแต่งจิตให้มีลักษณะเป็นไปตามเจตสิกที่เข้าปรุงแต่งนั้นพุทธ
 ธิปรัชยานิยามความหมายของเจตสิก ไว้ดังนี้
 “ธรรมชาติที่ชื่อว่าเจตสิกเพราะอรรถว่า มีในจิต
 โดยมีความเป็นไปเนื่องด้วยจิตนั้น อีกอย่างหนึ่ง
 ธรรมชาติประกอบในจิต ชื่อว่าเจตสิก”²⁷

(๓) รูป กล่าวคือ

เป็นปรมาตมสภาวะอย่างหนึ่งที่จัดเป็นสังขตธรรมเช่นเดียวกับจิตแล
 ะเจตสิก เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น
 และเป็นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย จิต
 เจตสิกเป็นนามธรรม แต่รูปมิใช่นามธรรม
 รูปในที่นี้จึงหมายถึงรูปธรรม

²⁶บุญมี เมธากร,วรรณสิทธิ์ ไวทยะเสวี,
 คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑ ตอนที่ ๑, (
 กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๖.

²⁷มหาหมกุฎราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์,
 อภิธรรมมัตถสังคหบาลีและอภิธรรมมัตถวิถาวินิฎกานับแปลเป็นไทย, หน้า ๒๑.

ซึ่งได้แก่สรรพสิ่งทั้งหลายที่กินได้ในอวกาศได้หรือหมายถึงสิ่งที่เป็นสารในความเข้าใจโดยทั่วไป

แต่ในพุทธปรัชญาได้ให้นิยามความหมายของคำว่า รูป หรือรูปธรรมไว้ดังนี้ กล่าวคือในปรมัตถทิปนีฏีกาให้นิยามว่า ธรรมชาติที่แตกดับหรือเสื่อมสลายไปเรียกว่า รูป ในอภิธัมมัตถสังคหบาลี ให้นิยามว่าธรรมชาติที่ชื่อว่ารูป เพราะอรุณว่าแปรผัน (สลาย)

อธิบายว่าย่อมถึงความวิการด้วยวิโรธปัจจัย มีเย็นและร้อน เป็นต้น หรืออันวิโรธปัจจัยมีเย็นและร้อนเป็นต้น ให้ถึงความวิการฯ

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

ย่อมแปรผันเพราะเย็นบ้าง ย่อมแปรผันเพราะร้อนบ้าง ดังนี้²⁸

(๔) นิพพาน กล่าวคือ เป็นปรมัตถธรรมที่เรียกว่า จิต เจตสิก รูปที่กล่าวผ่านมาแล้ว ถือเป็นสังขตธรรม

เพราะเหตุที่สภาวะธรรมทั้ง ๓ นั้น

เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย

ส่วนปรมัตถธรรมที่เรียกว่านิพพานเป็นนามธรรม

และเป็นสิ่งที่มีอยู่ในลักษณะเป็นอสังขตธรรม คือไม่ถูกปรุงแต่ง

ไม่เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ ปรุงแต่งขึ้น²⁹

คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหบาลี ให้คำอธิบายว่า

“ธรรมชาติที่เรียกว่านิพพานเพราะอรุณว่า

ออกจากต้นหาที่ทานเรียกว่า วานะ เพราะร้อยรัดคือเย็บไว้

ซึ่งภพน้อยและภพใหญ่ หรือเพราะอรุณว่า เป็นเครื่องดับไฟ

คือราคะ เป็นต้น”³⁰ อริยสัจจะ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธและ มรรค

หรือ ทุกข์สัจจะ สมุทัยสัจจะ นิโรธสัจจะ และมรรคสัจจะ รวมเป็น ๔

ประเภท

สรุปได้ว่า จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องสัจจะหรือการรักษา

²⁸เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๑.

²⁹ลลนา อัสวรุ่งนิรันดร์,

“การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสัจจะในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๗), หน้า ๘๖.

³⁰มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์,
อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถกถาวิฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย, หน้า ๒๒.

การสำรวจและ

การกล่าวแต่ความจริงนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีปรากฏอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สามารถพบเห็นอยู่เป็นจำนวนมาก และประการสำคัญที่สุดก็คือการรักษาสิ่งนี้จะถือได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติอันยิ่งอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่พระพุทธศาสนาถือว่าหากมีการปฏิบัติดังเช่นนั้นก็ถือได้ว่าเป็นการสร้างความดีได้

โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวชื่อว่า บารมี

หมายถึงแนวทางในการสั่งสมความดีและการตามรักษาความสัตย์หรือความจริงใจต่อคำพูดนั้นก็ถือได้ว่าเป็นการสร้างหรือการบำเพ็ญบารมีอย่างหนึ่งที่มีปรากฏอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

๓.๒.๔ จุดมุ่งหมายของสัจจะ

จุดมุ่งหมายของสัจจะนี้ในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้น เป็นความรู้ที่แสดงให้เห็นถึง ความจริง คือ เป็นสิ่งที่ผู้รู้สามารถปฏิบัติตามแล้วเกิดเห็นความเป็นจริงที่แฝงอยู่โดยความจริงที่เห็นประจักษ์นั้น

อาจเป็นความจริงที่เป็นเพียงขั้นสมมติบัญญัติของโลกหรืออาจเป็นความจริงขั้นปรมาตถที่พ้นโลกก็ได้

ฉะนั้นการที่พุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงความจริงขั้นสมมติและขั้นปรมาตถนั้น สามารถแยกประเด็นแห่งจุดมุ่งหมายได้ดังนี้ คือสัจจะในระดับสมตินั้นเป็นความจริงแบบที่รู้กันโดยทั่วไปหรือความจริงที่เป็นอยู่ตามปกติและเป็นเครื่องให้เข้าใจกันโดยง่าย ความจริงในระดับสมตินี้มีเพื่อลดปัญหาดังต่อไปนี้ (๑)

เพื่อให้เป็นคนมองโลกในแง่ดี คือ

การที่มนุษย์มองเห็นความจริงที่ปรากฏในโลกแล้วเกิดความเข้าใจตามความจริงและตามที่มีนควรจะเป็น

ก็สามารถทำให้มนุษย์มองโลกที่เขาอยู่ให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น

ไม่มองโลกในแง่ร้าย (๒) เพื่อให้ไม่เอาเปรียบคนอื่น คือ

เมื่อมองเห็นคนอื่นหรือสิ่งอื่นที่ไม่ใช่เราก็จะทำให้เป็นคนไม่พยายามเอาเปรียบคนอื่น

นั่นก็เป็นเพราะเขามองเห็นความเป็นจริงระดับสมมติที่มีปรากฏให้เห็นอยู่ในโลกที่เขาประสพอยู่ (๓)

ทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในสังคม คือ

เมื่อคนทุกคนมองเห็นความเป็นจริงเพียงสมมติที่ถูกบัญญัติขึ้นในสัจ

งคมแล้วก็ไม่คิดทำลาย ไม่เห็นแก่ตัว
 ด้วยการทำตามกฎเกณฑ์ที่สังคมบัญญัติขึ้น
 ทำตัวให้เป็นประโยชน์ (๔)
 ส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม
 และทำให้สังคมและประชาชนไม่ทำลายเบียดเบียนกันและกันก่อให้เกิดสันติสุขขึ้น (๕) เพื่อพัฒนาไปสู่ความจริงระดับปรมาตม คือ
 เมื่อคนทุกคนได้มองเห็นความเป็นจริง
 ชั้นสมมติที่โลกบัญญัติขึ้นแล้วก็จะถือว่าเป็นบันไดพัฒนาไปสู่ความ
 เป็นจริงที่เป็นจริงมากยิ่งขึ้นคือพัฒนาไปสู่ความเป็นจริงขั้นสากล
 เป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา
 เป็นจริงอยู่อย่างนั้นตลอดไป³¹

๓.๒.๕ ความสำคัญของสมมติสัจจะ

ในทัศนะของพุทธศาสนานั้นเชื่อว่าโลกและชีวิตเป็นสิ่งที่
 ก่ออยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่
 และดับไป หมายความว่า
 ทั้งโลกและชีวิตเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการประชุมแห่งเหตุปัจจัย
 ถ้าเหตุปัจจัยแตกสลายไป
 ความดับก็จะเกิดขึ้นตามมาอย่างแน่นอน
 ดังนั้นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงให้ผู้ศึกษารู้ถึงความเป็นจริง
 เกี่ยวกับโลกชีวิต
 คือสิ่งให้รู้ว่าโลกและชีวิตที่มีขึ้นได้ก็เพราะเหตุปัจจัย
 เมื่อเหตุปัจจัยแตกสลายหรือดับไป โลกชีวิตก็แตกสลายไปด้วย
 เช่นกัน เพราะทุกสิ่งเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน
 เป็นทุกข์และอนัตตา

การตั้งใจที่จะกระทำอย่างจริงจังในเรื่องที่ดั่งาม
 อะไรที่เป็นความดีความเจริญก้าวหน้าทางด้านจิตใจ
 เราก็มีความตั้งใจที่จะกระทำสิ่งนั้น ตั้งใจมั่นคงเข้มแข็งขึ้น
 ปลุกกำลังใจให้เกิดขึ้น ไม่ใช่ทำเพียงสักแต่จะทำพอผ่านพ้นไป
 หรือว่าทำเพราะคนอื่นบังคับให้เราทำ
 เราจะต้องทำด้วยความตั้งใจของเราเอง

³¹พระมหามหาวินัย ปริสุตตโม,

“การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสัจธรรมกับจริยธรรมในพุ
 ทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย
 : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑-๔๒.

บอกกับตัวเองว่าจะทำสิ่งนี้ๆ แล้วก็ทำเรื่อยๆ ไป³²

ในขณะที่ทำนั้นก็ไม่ได้หยุดจากความตั้งใจว่าจะทำ
ยังมีความตั้งใจอยู่อย่างมั่นคง แล้วก็ทำทุกเวลาที่เรานึกได้
อาจจะเผลอไปบ้าง ประมาทไปบ้าง
แต่พอนึกขึ้นได้เราอาจต้องเอาจริงเสียที่ความสำคัญของสิ่งจะในระดับสมมติสิ่งจะ เท่าที่สังเกตและประมวลได้มีดังนี้

๑. ความสำคัญต่อการพัฒนาทางสังคม คือ

การมีความสัมพันธ์กับคนอื่นชุมชน สังคม

และสิ่งแวดล้อมทางสังคม

หลักที่จะบ่งชี้ถึงพัฒนาการทางด้านสังคมนี้ได้ มนุษย์จำเป็นต้องมีความเข้าใจในสิ่งจะขั้นสมมติก่อน

เพราะการดำเนินชีวิตร่วมกันกับคนอื่นและสิ่งอื่นนั้น
สิ่งจะขั้นสมมติหรือสมมติบัญญัติมีมาก เช่น ภาษา ตำแหน่ง
และหน้าที่ เป็นต้น

ซึ่งบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญและเรียนรู้เพื่อความอยู่เป็นสุข
สมบูรณ์ในปัจจุบันด้วย

๒. ความสำคัญต่อการพัฒนาทางอารมณ์ คือ

เมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับคนอื่นและสิ่งอื่นแล้ว

การมีจิตใจที่ดีหรือมีคุณภาพ เช่น มีจิตใจที่ประกอบด้วยความรัก
ความเป็นเมตตาเป็นต้น ก็มีความจำเป็นเหมือนกัน

เพราะการมีสุขภาพจิตที่ดีงามก็เป็นเป้าหมายอย่างหนึ่งที่จะต้องให้
เกิดขึ้น เพราะให้ความสำคัญแก่สิ่งจะขั้นสมมติ

๓. ความสำคัญต่อการพัฒนาทางสติปัญญา คือ

การพัฒนาชีวิตจะเกิดขึ้นได้

ก็เพราะกำลังของความรู้ความสามารถ

แต่ความรู้ความสามารถจะเกิดขึ้นได้

ก็เพราะกำลังของสติปัญญาในการที่จะรู้สิ่งต่างๆ

ตามความเป็นจริง

ดังนั้น สิ่งจะขั้นสมมติ

จึงเป็นความรู้ที่ทุกคนสมควรจะพัฒนาให้เกิดมีขึ้นในตนเพราะว่าถ้า
ทุกคนเข้าใจและให้ความสำคัญแก่สิ่งจะขั้นสมมติหรือความจริง

³²พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์
ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๐.

ชั้นบัญญัติแล้ว

การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางอารมณ์
และการพัฒนาทางสติปัญญา ก็ย่อมเกิดขึ้นได้

การรักษาสำจจะ

เป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นในจิตใจตนเอง
ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่ไม่จริงทำให้ผู้อื่นเชื่อถือในวาจาและ
เป็นที่ไว้วางใจแก่บุคคลอื่นด้วยทั้งยังเป็นการเตรียม
พร้อมที่จะเข้าใจถึงเหตุและผลในการประพฤติปฏิบัติเพื่อที่จะนำไป
ไปสู่การกระทำสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่าต่อไป

๓.๒.๖ ประโยชน์ของสมมติสำจจะ

สมมติสำจจะเป็นความจริง (สำจจะ)

ที่เกิดขึ้นจากคนเป็นผู้กำหนดขึ้น บางครั้งพบว่า
การสมมตินั้นแตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่มของคน
เป็นเพราะกลุ่มคนเหล่านั้นมีภาษาที่ใช้แตกต่างกัน
เช่นวัตถุชิ้นหนึ่งของคนไทยใช้สำหรับเขียนหนังสือ
คนไทยสมมติเรียกวัตถุชิ้นนี้ว่าปากกา
แต่ฝรั่งสมมติเรียกวัตถุชิ้นเดียวกันว่า Pen
ตัวอย่างในลักษณะนี้มีมากมาย จนทำให้เราทราบชัดว่า
สมมติสำจจะเป็นสำจจะที่ถูกบัญญัติขึ้น
มีพื้นฐานอยู่บนการยอมรับและใช้ร่วมกันกับของคน
บัญญัติทั้งหมดมีอยู่มากมายเหลือที่จะคณานับ
เมื่อบุคคลกระทบกับบัญญัติที่ดีก็ชอบใจ
กระทบกับบัญญัติที่ไม่ดีก็ไม่ชอบใจดังนี้ เป็นต้น

การที่มนุษย์สร้างบัญญัติขึ้นมาในรูปแบบของภาษาไม่ว่าจะ
เป็นภาษาพูด ภาษาเขียน หรือสัญลักษณ์ต่างๆ ใดๆก็ตาม
ก็เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือสื่อความหมายให้มนุษย์สามารถเข้าใจซึ่ง
กันและกันได้ ภาษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากสำหรับมนุษย์
จากอดีตตราวจจนถึงปัจจุบันมนุษย์สร้างภาษาขึ้นมามากมายหลายร
ยภาษา บางภาษาเป็นภาษาตาย (ภาษาที่ไม่นิยมใช้อีกต่อไป)
แต่บางภาษายังนิยมใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เช่น ภาษาไทย
ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ฯลฯ เป็นต้น
เมื่อมีภาษาเกิดขึ้นในโลกนี้หลายร้อยภาษา
ย่อมจะต้องมีการบัญญัติศัพท์ วลี
คำหรือประโยคขึ้นมามากมายจนนับไม่ถ้วนในทำนองเดียวกันกับกฎเ

เกณฑ์ต่างๆ ในสังคม กฎหมาย จารีตประเพณี
รวมทั้งกฎและทฤษฎีต่างๆ ทางวิทยาศาสตร์
ล้วนเป็นสิ่งสมมุติบัญญัติทั้งสิ้น ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับ
แต่ในอนาคตอาจจะถูกยกเลิกได้³³ความจริงที่เกิดขึ้นจากการกำหนด
ของมนุษย์

ดังนั้นหลักคำสอนในระดับสมมติสัจจะจึงเป็นคำสอนที่สอดคล้อง
กับการกำหนดการสมมติ การยึดถือกติกาต่างๆ
ที่มนุษย์บัญญัติขึ้น ตามที่กล่าวมานี้ เป็นสมมติสัจจะ
เป็นความจริงโดยสมมติหรือพูดอีกอย่างว่า สามัญสัจจะ
เป็นสัจจะโลกียะ ความจริงที่สามัญชน หรือ
คนทั่วไปยอมรับเป็นต้น

สรุปการบำเพ็ญสัจจะบารมีของวิธรรบัตินี้มีเป้าหมาย
ที่รองลงมาจากเป้าหมายสูงสุดอีกประการหนึ่งก็คือเป้าหมายในการ
สั่งสอนหรือการทำให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น
โดยเฉพาะการทำตัวเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนในสังคมว่าการบำเพ็ญ
สัจจะบารมีจะต้องบำเพ็ญให้ถึงที่สุดแม้แต่การรักษาคำสัตย์นั้น
จะต้องเอาชีวิตของตนเองเขาแลกก็ต้องทำเพราะนั่นถือว่าเป็นการก
กระทำที่ถูกต้อง

๓.๓ การบำเพ็ญสัจจะบารมี

ก่อนที่จะกล่าวถึงการบำเพ็ญสัจจะบารมีของวิธรรบัตินี้
ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงบารมีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
เพราะจะทำให้ทราบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตร
รู้รู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และบารมีที่ปรากฏนั้น
ต้องบำเพ็ญไปตามลำดับขั้นตอน
ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาคนควาความหมายของคำว่าบารมีในคัมภี
รพระพุทธศาสนาเถรวาทเพราะว่ามีคุณค่า
และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อไป
การศึกษาสัจจะบารมีของวิธรรบัตินั้นผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความ
หมายของ สัจจะบารมี สัจจะอุปบารมี
สัจจะปรมัตถบารมีและจำแนกการบำเพ็ญสัจจะบารมีของวิธรรบ

³³ ลลนา อัสวรุ่งนิรันดร์,
“การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสัจจะในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท”, หน้า ๑๔-๑๕.

ทิตลงในสัจจะทั้ง ๓ ชั้น ดังนี้

สัจจะบารมีตามความหมายทางภาษาหรือนิรุกติศาสตร์
แยกออกเป็นสัจจะ+ บารมี คำว่าบารมีหมายถึง
คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่ง ยวดยเพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงสุด
หรือ ธรรมทั้งหลายมีท่านเป็นต้น
กำหนดโดยอุบายเป็นผู้ฉลาดในอุบาย คือ ความกรุณา อันตันทนา
มานะ และ ทิฏฐิ

ไม่สามารถกำจัดได้เมื่อเอาสองศัพท์มารวมกันจึงเป็นสัจจะบารมี
และการดับกิเลส ตัณหา อาสวะจนหมดสิ้น

สัจจะบารมี หมายถึง “การตั้งใจอย่างแน่วแน่
มีความจริงใจไม่ท้อถอยเปรียบเสมือน
ดาวรุ่งตามวิถีของมโนอยู่ตลอดเวลาไม่มีเปลี่ยนแปลงทิศทาง”³⁴
หรือ “ผู้บำเพ็ญมีวิสัยแน่อนหนักแน่น รักโพธิญาณยิ่งอื่นสิ่งใด
แม้จะอันตรายเกิดขึ้นก็ตาม เช่น วิธรรบัตินิต ตัดสินคดี และ
วิธรรบัตินิต ได้กล่าวตามความเป็นจริงของคดี ซึ่งเป็นการบำเพ็ญ
สัจจะบารมี”³⁵ บารมีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามพระสูตรต่างๆ
แต่เดิมจะหมายถึงความเป็นเลิศเป็นของปัจเจกบุคคลไม่ได้เน้นเฉพาะ
ว่าต้องเป็นความเป็นเลิศในทางพุทธศาสนา
ต่อมามีการใช้มากขึ้นในพุทธศาสนามีความหมายเปลี่ยนเป็นความ
เป็นเลิศในการปฏิบัติธรรม และในที่สุดก็ได้เจาะจงว่าบารมี
หมายถึง ความเป็นเลิศที่สุดในการปฏิบัติธรรม
เป็นการดับสิ้นแห่งอาสวะกิเลส แต่ความหมายนี้ก็ยังไม่แพร่หลาย
ส่วนใหญ่จะใช้ในความหมายว่าเป็นความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรม
ในชั้นตอนหนึ่งบารมี หมายถึง ความสูงสุด ความดีเลิศ
ความเป็นเลิศ คำว่า “บารมี” มาจากคำเดิมว่า ปรม แปลว่า สูงสุด
ดีเลิศ ลง ณ ปัจจัยในตัทธิต เป็นปารม สร อี อิตถิลิงค์ เป็นปารมี
ซึ่งเป็นคำบาลี ส่วนสันสกฤตให้คำว่า ปารมิตา
ปารมีหรือปารมิตา แปลว่า ความรักษาคุณให้เจริญ ความบริบูรณ์
ความเต็มเปี่ยม ความให้คุณเต็มที่ หรือ
การบำเพ็ญคุณงามความดีของพระโพธิสัตว์ เช่น การให้ทาน

³⁴ พ.ช. (ไทย) ๒๔/๓๕๕/๙๔.

³⁵ ธรรมสภา, ทศบารมี ทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘๕ - ๑๘๖.

เป็นต้น³⁶

ฎีกาของพระคัมภีร์ชินาลังการ
ได้ให้ความหมายบารมีโดยอธิบายไว้ดังนี้ “ ปารมิโกติ ปร
นิพพาน อียนติ ตจจนติ ปวตเตนติ สาเณตติ ปารมิโย
นิพพานสาธกา หิ ทานเจตนาทโย ธมมา ปารมิตา ปารมิตปี วุจุนติ
แปลว่า ปารมิโย(รูปศัพท์พหูพจน์ของคำว่า ปารมิ)
และวิเคราะห์ได้ว่า คุณชาติทั้งหลายเหล่าใด
ย่อมไปถึงฝั่งคือนิพพานได้แก่ยังพระนิพพานให้เป็นไปได้หรือให้สำเร็จ
จริง คุณชาติทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมชื่อว่า
ปารมิโยฉะนั้นบัณฑิต ย่อมเรียกรวมทั้งหลายมีเจตนาใน
การให้ทาน เป็นต้นว่า บารมี
หรือปารมิตาเพราะเป็นธรรมซึ่งยังพระนิพพานให้สำเร็จได้”
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ทรงให้ความหมายในหนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒ ไว้ว่า บารมี
ออกจากศัพท์ ปรม แปลว่า คุณสมบัติ หรือ ปฏิบัติอันยอดเยี่ยม
ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ได้บำเพ็ญมา
แต่ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์³⁷ความหมายตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์
ฉบับประมวลศัพท์ของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกบารมี หมายถึง
คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่งมี ๑๐
อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน
เมตตา อุเบกขา³⁸
ดังนั้นสรุปได้ว่าจากความหมายดังกล่าวความหมายของคำ
ว่า บารมีในปัจจุบัน หากวิเคราะห์ความหมายบารมีตามรูปศัพท์
และเนื้อหาพอสรุปได้ ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑. ปารมี มาจากรูปคำเดิมว่า
ปรม แปลว่า สูงสุด ดีเลิศ ลง ณ ปัจจัยในตัดติด ลง อิตถิลิงค์

³⁶ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ.

“การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

³⁷สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒).

³⁸พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

เป็นปารมี หมายถึง คุณธรรมดีเลิศ คุณธรรมสูงสุด ๒. ปารมี
 มาจากรูปคำเดิมว่า ปาร (ผัง, นิพพาน) กับ อิ ธาตุ (ไป, ถึง) ลงกริ
 ปัจจัยในนามกิตก เป็นอัตถ์กิลค เป็นปารมี
 หมายถึงคุณสมบัติที่นำไปสู่ผัง (นิพพาน) ๓. ปารมี
 มาจากรูปคำเดิม ปา (ก่อน) รม ธาตุในความยินดี ประกอบด้วย อิ
 ปัจจัยเป็นปารมี หมายถึงคุณสมบัติที่พึงยินดีก่อน ๔. บารมี
 ในความหมายตามเนื้อหาผู้ส่วนใหญ่ให้ความหมายในทางธรรม
 ซึ่งหมายถึง ธรรมที่บำเพ็ญ เพื่อเป็นพระพุทธานุ
 ซึ่งเรียกว่าพุทธานุธรรมหรือ บารมีธรรม ๑๐ ประการ เรียกว่า
 ทศบารมีธรรม ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี
 ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจะบารมี อธิษฐานบารมี
 เมตตาบารมี อุเบกขาบารมีในที่นี้จะใช้คำว่า บารมี แทนปารมี หรือ
 ปารมีตร

๓.๔ หลักการบำเพ็ญสัจจะบารมี

วิธีการบำเพ็ญสัจจะบารมีของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัม
 ภีร์มีอยู่มากมายหลายรูปแบบ
 แต่ทุกวิธีที่ทรงนำมาเป็นวิธีที่เหมาะสมกับบุคคล สภาพะ
 และกาลเวลา
 นับว่าเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำผู้ฟังขึ้นไปสู่ความรู้ในขั้นสูงๆ
 ขึ้นไปอีก
 ดังนั้นผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะการบำเพ็ญสัจจะบารมีของพระโพธิสัตว์
 ในชาดก ทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุด
 อันเป็นไปเพื่อจะเข้าถึงสัจจะ ดังนี้

พระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมี คำว่า “โพธิสัตว์” (โพธิ
 + สัตว์) โดยทั่วไป หมายถึง “ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพุทธะอีกนัยหนึ่ง
 หมายถึง บุคคลที่จะตรัสรู้หรือบรรลุความเป็นพุทธะในอนาคต
 คัมภีร์อังคุตตรนิกายอรรถกถา ก็ได้กล่าวไว้
 ในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ว่า พระโพธิสัตว์ หมายถึง
 บุคคลผู้ที่มีอุดมการณ์มุ่งตรงต่อการตรัสรู้เป็นพุทธะเท่านั้น
 คัมภีร์ที่ขนิทายและมัชฌิมนิกาย ได้ให้ความหมายคำว่า
 “โพธิสัตว์” หมายถึงบุคคลที่กำลังจะบรรลุโพธิ์เท่านั้น
 ในชาดกหมายถึง สัตว์หรือบุคคลที่ฉลาด มีคุณธรรม

มีสติปัญญาสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้³⁹ คัมภีร์สังยุตตนิกาย
 วิปัสสิสูตร แสดงความหมายของพระโพธิสัตว์ ดังนี้บทว่า โพธิ
 ในคำว่า โพธิสฺสุตสเสว สโต นี้ ไคแก ญาณ สัตว์ผู้ตรัสรู้
 ชื่อว่าโพธิสัตว์ อธิบายว่าผู้มีญาณ คือผู้มีปัญญาชื่อว่าบัณฑิต
 จริงอยู่สัตว์นั้นเป็นบัณฑิต จำเดิมแต่ทรงมีอภิหาร
 เทพบาทมูลแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ใช่อันธพาลเพราะฉะนั้น
 จึงชื่อว่าพระโพธิสัตว์ อนึ่ง ชื่อว่าโพธิสัตว์เพราะเป็นผู้จะเบิกบาน
 โดยอรรถวิเคราะห์ว่า บำเพ็ญพระบารมีแล้วจักเบิกบาน
 โดยหาอันตรายมิได้อย่างแน่นอน
 เพราะได้คำพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 เปรียบเหมือนดอกปทุมที่โผล่ขึ้นจากน้ำต้งอยู่
 แล้วจักบานโดยสัมผัสแสงอาทิตย์อย่างแน่นอน
 เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่าดอกปทุมบาน
 อนึ่ง สัตว์ปรารถนาโพธิ์ กล่าวคือ ญาณในมรรค ๔
 ปฏิบัติอยู่ เหตุนี้ผู้ที่ยังติดอยู่ในโพธิ์จึงชื่อว่า โพธิสัตว์ ดังนี้ก็มี
 เมื่อพระโพธิสัตว์มีอยู่โดยพระนามที่เกิดขึ้นด้วยประการฉะนี้⁴⁰ดังนี้
 จะเห็นได้ว่า ความหมายของคำว่า “โพธิสัตว์”
 ในคัมภีร์เถรวาทเป็นไปโดยนัยได้ ๒ ประการ คือ ๑. หมายถึง
 บุคคลหรือสัตว์ผู้เกี่ยวข้องของ ผู้ติดอยู่ในความรู้ ๒. หมายถึง
 ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้ง ๒ ความหมายนั้น
 เมื่อพิจารณาแล้วก็คือระดับการพัฒนาของผู้ซึ่งในความรู้ไปสู่ระ
 ดับของผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 โดยการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทัศ นอกจากนั้น
 นักวิชาการไทยยังได้ให้ความหมายไว้ดังนี้
 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
 ได้ทรงให้ความหมายของพระโพธิสัตว์ สรุปได้ดังนี้โพธิสัตว์
 หมายถึง ท่านผู้ซึ่งติดอยู่ในความรู้ คือ
 ยังไม่รูปหลุดโปร่งแจ่มแจ้งถึงที่สุดในคัมภีร์พุทธศาสนา
 หมายถึงท่านที่ไต่มุ่งทำความดีทำชอบให้เจริญยิ่งขึ้นไป

³⁹พัฒนา เฟื่องผลา,

“การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก”,
 รายงานการวิจัย(ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก:
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒๕.

⁴⁰ ส.นิ. (ไทย) ๒/๔๒-๔๓.

จนถึงเข้ากระแสนธรรมที่จะเป็นพระพุทธรูปเจ้าต่อไป เรียกว่า
โพธิสัตว์ ความเป็นพระโพธิสัตว์ ไม่ได้สลายไปตามรูปกาย
เมื่อดูศพทว่า พระพุทธรูป ท่านจำแนกออกเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ
เรียกว่าสัมมาสัมพุทธโพธิสัตว์ พระปัจเจกพุทธะ
เรียกว่าพระปัจเจกโพธิสัตว์
และพระสาวกพุทธะหรืออนุพุทธะเรียกว่าสาวกโพธิสัตว์
หรืออนุพุทธโพธิสัตว์⁴¹

พระโพธิสัตว์ คือบุคคลที่มีจิตใจเกี่ยวข้อง กับโพธิญาณ
หรือผู้ที่ เห็นทุกข์ ในการเวียนว่ายตายเกิด
ต้องการยังตนและสรรพสัตว์ให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากวัฏฏะ
จึงเพียรพยายามสะสมคุณสมบัติเพื่อการบรรลุนั้นชาติแล้วชาติเล่า
จึงได้รับชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์
หรือผู้ปรารถนาความเป็นพุทธเจ้าในอนาคต
บุคคลเมื่อต้องการเป็นพระโพธิสัตว์เกิดขึ้นแล้ว
ก็มีความมุ่งมั่นยึดถือในอุดมการณ์
ดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามความต้องการนี้
ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินการ
เพื่อที่จะบรรลุผลตามเป้าหมาย คือ
ความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า “โพธิสัตว์”
เป็นไปโดยนัยได้ ๒ ประการคือบุคคลหรือสัตว์ผู้เกี่ยวข้อง
ผู้ติดอยู่ในความทุกข์ และผู้ที่จะได้ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ซึ่งบุคคลที่จะเป็น พระพุทธรูปได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่ฉลาด
มีคุณธรรม มีสติปัญญาสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้
บุคคลเมื่อต้องการเป็นพระโพธิสัตว์เกิดขึ้นแล้ว
ก็มีความมุ่งมั่นยึดถือในอุดมการณ์
การมุ่งมั่นยึดถือดำเนินการเพื่อให้บรรลุความต้องการนี้
เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินการเพื่อที่จะบรรลุตามเป้าหมาย
คือ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓.๕ ตัวอย่างการตรึงสติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

⁴¹สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมานุกรม,
หน้า ๓๒๐-๓๒๑.

การศึกษาตัวอย่างการบำเพ็ญสังฆบารมีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีดังต่อไปนี้

๑. การบำเพ็ญสังฆบารมีในชั้นบารมี (ระดับต้น)

การบำเพ็ญบารมีระดับต้น หมายถึงการบำเพ็ญบารมีระดับพื้นฐาน ซึ่งในระดับนี้เป็นพฤติกรรมที่เป็นจริง เช่น การพูดความจริง การกระทำที่เป็นจริง เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจยมุ่งที่จะนำเรื่องราวในชาดกที่เกี่ยวกับการแสดงพฤติกรรมที่เป็นความจริงความสัตย์ ได้แก่ อธิมุตตกะสามเณร วัฏฏกโปตก มัจฉราช ดังนี้

อธิมุตตกะสามเณร

ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พูดไว้เพื่อให้เห็นถึง การบำเพ็ญสังฆบารมี ดังปรากฏในชาดกว่า

อธิมุตตกะสามเณรถูกพวกโจรจับแล้ว โจรบางพวกกล่าวว่า เราจักฆ่า บางพวกกล่าวว่า เราจักปล่อย

สามเณรก็คิดว่าเราจักทำความสวัสดีแก่โจร แล้วกล่าวว่า

ท่านผู้มีอายุ ท่านฆาตมณะชื่อ อธิมุตตกะ

ผู้ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องกังวลใจ ชนทั้งหลายจักเดินทางไม่มา

พวกท่านก็จักขาดทรัพย์ เรากล่าวคำจริงแท้

ชนทั้งหลายจักเดินทางไม่มาความเลื่อมแห่งทรัพย์จักมี

นายโจรกล่าวว่า ถ้าท่านเห็นคนเดินทางสวนมาแล้ว

จักไม่บอกแก่ใครๆเมื่อท่านตามรักษาสังฆะนี้ได้

ก็จงไปตามสบายเถิด สามเณรเมื่อถูกพวกโจรนั้น

ปล่อยตัวแล้วแม่สามเณรเดินผ่านญาติทั้งหลายที่กำลังจะเดินทางมุ่งไปหาพวกโจรก็มีได้บอกว่ามีโจรอยู่ที่นั่น

เมื่อญาติสามเณรนั้นมาถึงแล้ว พวกโจรก็ช่วยกันจับและทรมานอยู่ มารดาของอธิมุตตกะ

กล่าวว่าพวกโจรว่าเราทั้งหลายเป็นมารดาของอธิมุตตกะ

ผู้นี้แหละเป็นบิดา ผู้นี้เป็นน้องหญิง

ผู้นี้เป็นพี่ชายน้องชายชนทั้งหมดในที่นี้เป็นญาติของอธิมุตตกะ

อธิมุตตกะมีปกติทำกิจในการรักษาคำพูดแม่เห็นญาติคนใดแล้วก็ไม่ห้าม ขอนี้เป็นวัตรปฏิบัติของสมณะทั้งหลายผู้เป็นพระอริยะ

สำหรับผู้มีธรรมเป็นชีวิต นายโจรกล่าวว่า

อธิมุตตกะมีปกติกล่าวคำจริงเห็นญาติคนใดแล้วก็ไม่ห้ามเพราะความประพฤติดีความดีของอธิมุตตกะ ผู้เป็นภิกษุผู้มีปกติกล่าวคำจริง

ชนทั้งหมดของอหิมุตตะกะปลอดภัยแล้ว ขอจงไปสู่ความสวัสดิ์เกิด
ญาติเหล่านั้นเมื่อโจรทั้งหลายปล่อยตัวแล้วด้วยอาการอย่างนี้ไดก
ลาวกะอหิมุตตะกะ ว่าพอชนชาติทั้งหมดปลอดภัยแล้ว

กลับมาสู่ความสวัสดิ์

เพราะความประพฤติดีของท่านผู้เป็นภิกษุผู้กล่าววาจาสัตย์
พวกโจรทั้งหลายรอยเลื่อมใสแล้ว

จึงขอบวชในสำนักของสามเณรชื่ออหิมุตตะกะ

สามเณรจึงพาศิษย์เหล่านั้นไปสู่สำนักพระอุปัชฌาย์

แล้วตนก็อุปสมบทก่อน ภายหลังจึงทำการอุปสมบทให้

อันเตวาสิกของตน⁴²

ตามที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญสังฆบารมีขั้นพื้นฐานค
คือการพูดความจริงหรือการทำตามสัญญาที่ให้ไว้
การรักษาคำพูดยอมยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับตนและผู้อื่นได้
ส่วนการพูดความจริงที่ไม่มีประโยชน์ไม่รุกรานเวลายอมให้โทษอัน
เกิดจากการทำได้โดยง่าย

วิภูฏโกไปตกขาดก

ว่าด้วยพฤติกรรมการพูดความสัตย์จริงของลูกนกคุ่มที่ยังเล็กๆซึ่งเ
เป็นการอ้างเอาความจริงที่มีอยู่ในตนแสดงถึงสังฆบารมี
ดังปรากฏในชาดกว่ากาลเมื่อเราเป็นลูกคุ่มขนยังไม่ออก
ยังอ่อนเป็นดังขึ้นเนื้ออยู่ในรัง

มารดาเอางจะงอยปากคาบเหยื่อมาเลี้ยงเรา

เราเป็นอยู่ด้วยผัสสะของมารดา

กำลังกายของเรายังไม่มี

ในฤดูร้อนทุกๆ ปี มีไฟฟ้าไหม้ลูกกลมใหญ่หลวงเสียงดังสนั่นอื้ออึง
ไฟไหม้ลูกกลมมาโดยดับเขามาใกล้จวนจะถึงเรา

มารดาบิดาของเราสะดุ้งใจหวาดหวั่นเพราะกลัวไฟที่ไหม้มาโดยเร็ว
ว จึงทิ้งเราไว้ในรังหนีเอาตัวรอดไปได้ เราเหยียดเท้า

กางปีกอยากกรูว

กำลังกายของเรายังไม่มี

เรานั้นไปไม่ได้อยู่ในรังนั่นเอง

จึงคิดอย่างไรในกาลนั้นว่าเมื่อก่อนเราสะดุ้งหวาดหวั่น

เพิ่งเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในระหว่างปีกของมารดาบิดาบัดนี้มารดาบิดา
ราหนีไปเสียแล้ววันนี้เราจะทำอย่างไรจึงจะได้รับคุณของศีล

คุณของความสัตย์พระสัพพัญญูพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยความสัตย์เ

⁴² ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๕๖/๑๕๗.

อินดูกรณามืออยู่ในโลก ด้วยความสัตย์นั้นเราจักกระทำ
 สัจจกิริยาแสดงกำลังความสัตย์ว่า ปีกของเรามีอยู่แต่ไม่มีขน
 เทาของเรามีอยู่แต่ยังเดินไม่ได้
 มารดาบิดาก็อพากันบินออกไปแล้วณะไฟ จงกลับไป (จงดับเถิด)
 พร้อมกับเมื่อเราทำสัจจกิริยา ไฟที่ลุกรุ่งโรจน์ใหญ่หลวงเวนไว้ ๑๖
 กรีส ไฟดับ ณ
 ที่นั้นเหมือนจุ่มลงในน้ำผู้เสมอด้วยความสัตย์ของเราไม่มี นี่เป็น
 สัจจบารมีของเราจะนี้แล⁴³ การที่ลูกนกคุ้มได้ทำสัจจกิริยา
 คือกล่าวความจริงที่อยู่ในตนเองว่า มีปีกยังอ่อนขนยังไม่ขึ้น
 ไม่สามารถที่จะบินหนีจากไฟได้
 มีขาที่ไม่แข็งแรงยังพองตัวออกจากไฟที่ลุกลามมาได้
 ดังนั้นจึงได้มาพูดความจริงที่มีอยู่ดังกล่าวเป็นลัจจวาจาจนราชชา
 วดกว่าด้วยพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการพูดความจริงที่ตนได้
 เคยปฏิบัติมา
 ดังที่ปรากฏในชาดกว่าพญาปลาอยู่ในสระใหญ่ในสระ
 แห่งขอด เพราะแสงอาทิตย์ในฤดูร้อนที่นั้นกา แรง นกกระสา
 นกตระกูลและเหยี่ยว มาคอยจับปลากินทั้งกลางวันกลางคืน
 พญาปลากับหมู่ญาติถูกบีบคั้น จะพึงเปลื้องหมู่
 ญาติให้พ้นจากทุกข์ได้โดยอุบายยังไฉนหนอ จึงเห็นความสัตย์
 อันเป็นอรรถเป็นธรรมเท่านั้นที่จะเป็นที่พึ่งของหมู่ญาติได้และคิดว่า
 เราตั้งอยู่ในความสัตย์แล้ว
 จะเปลื้องความพินาศใหญ่ของหมู่ญาตินั้นได้แล้วนี้ถึงธรรมของสั
 ตบุรุษ นี้ถึงการไม่เบียดเบียนสัตว์
 อันยังยืนเที่ยงแท้ในโลกซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
 แล้วได้กระทำสัจจกิริยาว่าตั้งแต่เราจะระลึกตนได้เรารู้ความมาจน
 ถึงบัดนี้
 เราไม่เคยแก่งแย่งเบียดเบียนสัตว์แม้ตัวหนึ่งได้รับความลำบากเลย
 ด้วยลัจจวาจานี้ ขอเมฆจงยังฝนให้ตกหาใหญ่
 ขอให้เมฆจงเปล่งสายฟ้าคำรามจงทำชุมทรัพย์ของกาให้พินาศไป
 ท่านจงยังกาให้เดือดร้อนด้วยความโศก
 จงปลดเปลื้องฝูงปลาจากความโศกพร้อมกับเมื่อเราทำสัจจกิริยา
 เมฆส่งเสียงสนั่นครืน ทำให้ฝนให้ตกครุเดียว

⁴³ พ.เถร. (ไทย) ๒๕/๓๗๙/๔๒๕.

ก็เต็มเปี่ยมทั้งที่ดอนและที่ลุ่ม ครั้นเราทำความเพียรอย่างสูงสุด
อันเป็นความสัตย์อย่างประเสริฐเห็นปานนี้แล้ว อาศัย
กำลังอานุภาพความสัตย์จึงยังให้ฝนตกหาใหญ่ทำให้หมู่ญาติและ
บริวารเหล่านั้นพ้นจากความตาย⁴⁴การกล่าวความจริงโดยอ้างถึงสัจ
จวจิษฐานด้วยการที่ไม่เคยเบียดเบียนสัตว์ให้ลำบากเพื่อให้เกิดอ
านุภาพในการช่วยเหลือผู้อื่น
โดยการอ้างถึงความจริงที่ตนเคยปฏิบัติมาแล้วและความจริงที่มีอยู่
ในตนอันเกี่ยวกับแนวทางการเข้าถึงสัจจะ⁴⁵

๒. การบำเพ็ญสัจจะในระดับอุปบารมี (ระดับกลาง)

การบำเพ็ญบารมีในระดับกลางซึ่งสูงกว่าระดับพื้นฐานดังที่
กล่าวมา เพราะระดับนี้เป็นการตามรักษาสัจจะที่ไว้ไว้ หมายถึง
ว่าเมื่อรับคำไว้รับสัญญาปฏิญาณไว้อย่างไรก็ควรปฏิบัติตามนั้นซึ่ง
ถือว่ายากกล่าวข้นตน

ในที่นี้ผู้วิจัยมุ่งจะกล่าวถึงชาดกที่เป็นการบำเพ็ญสัจจะอุปบารมีได้
แก่ วิธวัธบัณฑิตอุปบารมีชาดก กัณหาทิพย์ชาดก สัจจสวหยาบัณฑิต
กปิลาชาดก ดังมีเรื่องราวในชาดกกว่าวิธวัธบัณฑิต

เป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมในการรักษาสัจจะชั้นกลาง คือ
อุปบารมี ดังปรากฏในชาดกว่า

วิธวัธบัณฑิตเป็นปราชญ์ประจำสำนักของพระเจ้าอนัญชัยโกรพยรา
ช เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดเป็นผู้มีความซื่อสัตย์
และเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าอนัญชัยโกรพยราชยิ่ง
วันหนึ่งสักกเทวราช วรรณราช

และพระยาครุฑพากันมารวมรักษาอุโบสถศีลที่เมืองอินทปัตถ์
ได้สนทนากันถึงเรื่องศีลที่ประเสริฐสุด

ต่างก็อ้างว่าศีลที่ตนรักษาอยู่นั้นประเสริฐสุด

พระวรรณนคราชก็จนปัญญาที่จะกระทำตามได้
แต่นางอิรันทิอัสสาวาจะช่วยโดยจะยอม

เป็นภรรยาผู้ที่สามารถนำหัวใจของวิธวัธบัณฑิตมาได้

ปุณณกัณษเกิดหลงใหลในความงามของนางอิรันทิ

ก็รับอัสสาวาจะไปเอามาให้

จึงได้ไปที่เมืองอินทปัตถ์ทำพระเจ้าอนัญชัยโกรพยราชเล่นสกาถ้า

⁴⁴ ส.ส. (ไทย) ๒๕/๘๙๘/๔๘๕.

⁴⁵ ส.ส. (ไทย) ๒๕/๘๙๘/๔๘๕.

ดุนแพ้ว จักถวายมณีนีรตนะอันวิเศษ
 ถวายพระราชแพ้วก็จะพระราชทานทุกสิ่งที่ต้องการ
 เว้นแต่พระกายของพระองค์ราชสมบัติ และพระมเหสี
 ในที่สุดพระเจ้าธัญญชัยโกรพยราชทรงแพ้ว
 ปุณณกัษซึ่งทูลขอวิธูบัณฑิตยิ่งกว่าทรัพย์สินเงินทองใดๆ
 ดังนั้นพระองค์จึงทรงห่วงหวงเหนียวด้วยประการต่างๆ
 แต่กิตตกลงกันไปไต่ถามให้วิธูบัณฑิตตัดสิน
 วิธูบัณฑิตตัดสินให้รักษาสัตย์ คือตนเองยอมไปกับยักษ
 ความจริงคือยักษเพียงเพื่อต้องการนำหัวใจของวิธูบัณฑิตไปแลก
 กับธิดาพญานาคซึ่งความจริงเป็นอุปาย
 ของภริยาพญานาคผู้ใคร่จักได้สืบบรรพของวิธูบัณฑิต
 จึงตกลงกับสามีว่าถ้าปุณณกัษต้องการ
 ธิดาของตนก็ขอให้นำหัวใจของวิธูบัณฑิตมาแลกยักษจะหาวิธีทำใ
 ห้ตายก็ไม่ตาย⁴⁶
 กัณห์ที่ปายนดาษ
 เป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมในการแสดงออกในด้านการรักษาสัจ
 ะระดับอุปบารมี
 ที่ปรากฏในชาดกว่ากัณห์ที่ปายนดาษผู้มีปกติอธิฐาน
 และรักษาสัจจะวาจาวันหนึ่งมีพราหมณ์ผู้เป็นสหายของเรา
 ได้พาภริยาและบุตรได้มาเยี่ยมที่อาศรมเรานั่งเจรจาปราศรัยกับส
 ายและภรรยาของเขาอยู่ในอาศรม
 เด็กโยนลูกข่างเล่นอยู่บังเอิญลูกข่างได้ตกลงไปในรูใกล้กับจอมปล
 ลวก
 เด็กนั้นเอามือควานหาลูกข่างไปตามปล่องจอมปลวกปรากฏว่าในรู
 นั้นมีงูพิษอาศัยอยู่
 เด็กควานไปถูกหัวงูเข้าทำให้งูโกรธอาศัยกำลังพิษของตนกัดที่มือ
 ของเด็ก
 ทันทีที่ถูกงูกัดเด็กล้มลงที่พื้นดินด้วยกำลังพิษอันแรงกล้าในขณะ
 นั้น
 กัณห์ที่ปายนดาษได้ช่วยถอดพิษงูออกจากร่างกายของเด็กให้หา
 ยเป็นปกติ
 ด้วยแรงอธิษฐานแห่งสัจจะวาจาอันเป็นจริงที่บำเพ็ญมาแล้วว่าเรา

⁴⁶วิ.มหา. (ไทย) ๔/๕๔๓ /๖๑๙.

ผู้ที่ต้องการบุญได้ประพาศพรหมจรรย์ มีจิตเลื่อมใสอยู่ ๓
วันเท่านั้น ต่อแต่นั้นมาการประพาศของเราไม่เลื่อมใส ๕๐ ปีเศษ
เราไม่ปรารถนาจะประพาศเสียเลย ด้วยความสัตย์นี้
ขอความสวัสดีจงมีแก่เด็กนี้เถิด พิชจงระงับ
ยัญญุทัตตกุมารจงเป็นอยู่ด้วยการทำสังจิกิริยามาณพหวันไหวด้วย
กำลังพิชได้ พินหายกาพิชราย
ลูกขึ้นได้ด้วยความสัตย์จริงของเรา⁴⁷
ตามที่กล่าวมาแล้วการกล่าวสัตย์จริงของดาบสในระดับสังจอุปบา
รมิ เพื่อช่วยชีวิตของเด็กให้หายจากพิชงู
และมีชีวิตอยู่เป็นปกติซึ่งถือเป็นการบำเพ็ญบารมีในระดับนี้

พระยาวานร

เป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมในการพูดความสัตย์จริงในระดับอุปบา
รมิที่ปรากฏในชาดกโดยย่อว่าพระโพธิสัตว์เที่ยวไปเกาะแห่งหนึ่ง
ท่ามกลางแม่น้ำที่มีผลไม้มอบรณ
พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีพลังเร็ว
กระโดดจากฝั่งนี้ไปถึงแผ่นดินแผ่นหนึ่งซึ่งอยู่ท่ามกลางแม่น้ำตอน
เย็นก็กลับโดยวิธีนั้น มีจระเข้
ตัวหนึ่งพร้อมด้วยนางจระเข้อาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำนั้น
นางจระเข้เห็นพระโพธิสัตว์ไปๆ มาๆ
อยู่เกิดแพ่ทองอยากกินเนื้อหัวใจของพญาวานร
จึงบอกผิวไปเอาหัวใจมาให้กิน
ดังนั้นจระเข้จึงไปแอบอยู่แผ่นดินเพื่อที่จะจับพญาลิงแล้วควักเอาห
หัวใจไปให้จระเข้ผู้เป็นเมีย
ส่วนพญาวานรนั้นซึ่งกลับจากเกาะในตอนเย็นมองดูแผ่นดินซึ่งปร
ากฎาสูงขึ้นกว่าเดิมผิวดูสังเกต
จึงเขาไปดูได้รู้ว่าเป็นเจ้าจระเข้เข้าไปแอบอยู่หมายจะจับเรา
พญาวานรจึงถามว่าเจ้าเป็นใครต้องการอะไร
จระเข้ได้ตอบตามตรงว่า
เราเป็นจระเข้และต้องการหัวใจของท่านไปให้ภรรยาที่กำลังแพ่ท
อง ท่านจะมาให้เราได้ไหม พญาวานรตอบด้วยความกล่าหาญว่า
“เรากำลังมา” แต่ท่านจงอำปากของท่านไว้แล้วจับเราตอนที่เรามา
หาท่าน จระเข้นั้นมิได้กำหนดเหตุการณ์นั้นจึงอำปากตาของจระเข้

⁴⁷อง.ติก. (ไทย) ๓๔/๕๑๐/๓๙๓.

ก็หลับนอนไม่ลืมตา

พระมหาสัตว์จึงกระโดดจากเกาะไปเหยียบหัวจระเข้
แล้วกระโดดจากนั้นไปยืนบนฝั่งโน้นดจสายฟ้าแลบทำให้พ่นภัยไ
ด้ ถือว่าพญาวานรได้ทำตามคำพูดของจระเข้

ดังที่ปรากฏในคาถาว่า “เราถูกจระเข้เบียดเบียนไปไม่ได้
จระเข้กล่าวกับเรามาเกิดแม่เราก็กล่าวกับจระเข้นั้น
แล้วโดดไปยืนอยู่ฝั่งโน้น

เราได้ทำตามคำของจระเข้ที่กล่าวหลอกลวงนั้นหาได้” แม้พระม
หาสัตว์รักษาคำสัตย์

เพราะได้ให้ปฏิญาณไว้ว่าเราจะมาแน่นอนเราได้ทำตามคำของจ
ระเข้ที่กล่าวหลอกลวงนั้น หาได้ เพราะรักษาคำสัตย์นี้
ได้สละชีวิตนี้เป็นสังฆอุปบารมี⁴⁸

การบำเพ็ญสังฆะในระดับนี้มุ่งที่จะรักษาคำพูดหรือภาวะที่ปฏิญาณ
ไว้ เมื่อรับอย่างไรก็ปฏิบัติอย่างนั้น

ในทางพระพุทธศาสนาสอนให้ดำรงอยู่ในสังฆะที่เป็นประโยชน์แล
ะธรรม ดังที่ตรัสไว้ว่า สจฺเจ อตฺเต จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปตฺติฏฺจ

ตา แปลว่า “คนดีทั้งหลายตั้งอยู่ในสังฆะที่เป็นประโยชน์ด้วย

เป็นธรรมด้วย” การรักษาสังฆะนี้นับเป็นการบำเพ็ญ

“สังฆอุปบารมี” ข้อสำคัญที่ควรปฏิบัติโดยควร แก่ฐานะของตน

๓. การบำเพ็ญสังฆะในชั้นปรมัตถบารมี (ระดับสูง)

การบำเพ็ญในระดับนี้ซึ่งสูงกว่าระดับอุปบารมี คือ

การแสวงหาความจริง จนถึงปรมัตถสังฆะ (ความจริงอย่างยิ่ง)

ถือเป็นสังฆะในระดับสูง

ในที่นี้ผู้วิจยมุ่งจะกล่าวถึงการบำเพ็ญปรมัตถบารมี

โดยยกชาดกเรื่องสุตโสมะ พระยาสิวีราช ดังนี้พระเจ้าสุตโสมะ

เป็นเรื่องเกี่ยวพฤติกรรมในการสละชีวิตเพื่อรักษาสังฆะชั้นปรมัตถ

ดังมีเรื่องปรากฏในชาดกว่าพระราชอาองค์หนึ่งทรงพระนามว่าสุตโ
สมะ

ได้ถูกมนุษย์กินคนจับพระองค์ไปเพื่อที่จะปลงพระชนม์บูชาญพร

องค์ใดทรงของกลับไปฟังธรรมของพราหมณ์ผู้หนึ่งก่อน

เพราะได้ตรัสไว้แล้วว่าจะไปฟังปฏิญญาพระองค์ว่าจะกลับไปหา

มนุษย์กินคนนั้นอีก

⁴⁸ช.อป. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๑๘๓.

มนุษย์กินคนจึงยอมให้ท่านเสด็จกลับไปพระองค์ได้เสด็จกลับไปพิธีกรรมของพราหมณ์นั้นแล้ว

ก็ทรงรักษาสัจจะเสด็จกลับมาหามนุษย์ในป่านั้นอีก
ทำให้เขาเลื่อมใส ได้ทรงแสดงความไม่กลัวของพระองค์
เพราะทรงมีความมั่นในพระหฤทัยว่า
โลกหน้าของพระองค์ได้ชำระไว้ดีแล้ว

ทรงรักษาธรรมคือสัจจะที่ให้ไว้

ทั้งได้ทรงรักษาธรรมที่ได้ฟังจากพราหมณ์ซึ่งได้ทรงจำสืบกันมา
ว่าเป็นธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในใจความของข้อธรรม
ที่พราหมณ์แสดงถวายมีอยู่ว่า

สมาคมกับคนดีคราใดก็คุ้มครองได้

สมาคมกับคนไม่ดีมากครั้งคุ้มครองหาได้ไม่ จึงควรเข้าหาคนดี

ทำความคุ้นเคยกับคนดี ธรรมที่ดีของคนดี

ย่อมมีคุณดีหาความเลื่อมใส คนดีย่อมเข้าใจกับคนดี

มนุษย์กินคนนั้นได้ฟังแล้วก็เกิดความเลื่อมใสปล่อยพระองค์และผู้
จับไว้ทั้งหมด

ทั้งได้รับโอวาทของพระองค์เลียบบริโภคนิยมมนุษย์ตั้งแต่นั้นมา⁴⁹

ในที่สุดโสมะชาตกนี้แสดงถึงการบำเพ็ญระดับสูงกว่าอีก ๒

ระดับต้นนั้น เพราะมีความละเอียดกว่า

โดยการยอมเสียสละชีวิตเพื่อรักษาสัจจะวาจาที่ให้ไว้

เพื่อการแสวงหาธรรมหรือความจริงที่ยิ่งขึ้นไปจนถึงระดับสัจจปรมา
ตถบารมี

พระเจ้าสิริราช

เป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมในการสละดวงตาของตน

เพื่อรักษาสัจจะในระดับสูง

ดังปรากฏในชาดกว่าพระราชองค์หนึ่งทรงพระนามว่าสิริราช

ได้ดำริว่า แม้ผู้ใดฟังขอจักษุเราก็พึงให้ไม่หวั่นใจเลย

ท้าวสักกะทราบความดำริจึงทรงแปลงเพศเป็นคนตาบอด

ได้กล่าวคำนี้ว่า ข้าแต่พระมหाराชาผู้ทรงธรรม

ทรงปกครองรัฐให้เจริญ

ข้าพระองค์จะขอกะพระองค์เกียรติคุณคือความยินดีในทานของพ
ระองค์

⁴⁹บุญจิริยา. (ไทย) ๙/๕๐๓/๕๒๓.

ขจรไปในเทวดาและมนุษย์หน่วยตาแม่ทั้งสองของข้าพระองค์บอด
เสียแล้ว ขอจงพระราชทานพระเนตรข้างหนึ่งแก่ข้าพระองค์เถิด
แม่พระองค์จักทรงยังอัฐภาพให้เป็นไปด้วยพระเนตรข้างหนึ่งเราไ
ด้ฟังคำของพราหมณ์นั้นแล้ว ทั้งดีใจและสลดใจ ประครองอัญชลี
มีปีติและปราโมทย์ ได้กล่าวว่า ความปรารถนาของเราสำเร็จแล้ว
ความดำริของเราบริบูรณ์แล้ว วันนี้ เราจักให้ท่านอันประเสริฐ
ซึ่งเราไม่เคยให้แก่ยาจก

เราจะเสียสละดวงตาเพื่อรักษาสัตย์ที่ว่าไว้

จึงให้หมอลีวีกะควักนัยน์ตาแม่ทั้งสองข้างออกให้แก่วณิกนี้ทันที
เมื่อเราจะให้ก็ได้ กำลังให้ก็ดีใจแล้วก็ดีจิตของเราไม่เป็นอย่างอื่น
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณนั่นเองเราจักได้ให้จักษุ

ฉะนี้แล⁵⁰ดังที่กล่าวมาแล้วว่า

การบำเพ็ญในระดับนี้เป็นการเสียสละอันสูงสุดคือดวงตาที่
พระเจ้าสิวีราชยินดีที่จะมอบให้แก่ทาสักกะซึ่งผู้บำเพ็ญจะต้องมีนิ
สสัยหนักแน่นแนแนอนรักพระโพธิญาณยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของต
น แม่จะมีอันตรายเกิดขึ้นแก่อวัยวะร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง
ซึ่งอาจชักให้ใช้เล่ห์กลและเงื่อนไขอำพรางถึงกับเสียสัตย์
ก็ไม่ยอมเสียสัตย์เพราะเห็นแก่อวัยวะร่างกายของตน
ซึ่งถือเป็นการรักษาสัจจปรมาตมามีพระโพธิสัตว์

ทรงมองเห็นอนันตสุขของสัจจะความจริงว่า “คุณธรรมต่างๆ
เกิดขึ้นได้เพราะสัจจะที่มีอยู่ในตนเอง
คนมีสัจจะทำอะไรก็ตามย่อมเป็นที่เชื่อถือ
มีจิตใจเที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนความคิด

การบำเพ็ญบารมีนั้นย่อมนำมาซึ่งความสงบสุขทำให้สัตว์มีที่พึ่ง
สามารถพาบุคคลที่กำลังมีความทุกข์พ้นจากทุกข์อันใหญ่หลวงนั้น
ได้ และสามารถบำเพ็ญโพธิสัมภาระให้สำเร็จบริบูรณ์”
นี่เป็นหลักในการพิจารณาสังจบารมี ของพระโพธิสัตว์

สรุปได้ว่าการให้ความหมายของคำว่า “บารมี” นั้น
ใช้ในความหมายหลายอย่าง เช่น ใช้ในความหมายว่า เลิศ
เป็นเลิศ เลิศที่สุด

และเมื่อผู้ปฏิบัติธรรมได้ปฏิบัติธรรมมาโดยลำดับที่แสดงไว้แล้ว
ก็จะไต่บรรลุถึงบารมีคือที่สุดนั้นก็คือยอมจะเข้าถึงมรรคผล

⁵⁰ช.อป. (ไทย) ๒๕/๓๗๕/๑๘๓.

นิพพาน เป็นความสิ้นกิเลสทั้งหมด นอกจากนั้นบารมี ยังหมายถึง คุณความดีทั้งหลายที่ทำให้พระโพธิสัตว์ได้ถึงความเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าสัตว์ทั้งหลาย เพราะประกอบด้วยคุณธรรมมีทานบารมี ศีลบารมีเป็นต้น เป็นคุณความดีที่สัตว์ทั้งหลายผู้เห็นทุกข์ภัยต่างๆ มีทุกข์จากการเกิด แก่ เจ็บ

ตายในสังสารวัฏบำเพ็ญบารมีเพื่อช่วยให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์

บรรลุถึงนิพพานโดยปรารถนาที่จะให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ และช่วยให้สัตว์อื่นพ้นจากทุกข์ด้วย

๓.๖ หลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อหลักสัจจะในวิวัฒนาการชาติตก

การศึกษาหลักธรรมที่จะช่วยเกื้อหนุนหลักสัจจะ ได้ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมี ดังต่อไปนี้

๓.๖.๑ ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หมายถึง หลักธรรมสำหรับพระราชามหากษัตริย์

เป็นคุณสมบัติของนักปกครองที่ดี

สามารถปกครองแผ่นดินโดยธรรม

และยังประโยชน์สุขแก่ประชาชน จนเกิดความชื่นชมยินดี มีดังนี้

(๑) ทาน การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

(๒) ศีล ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหาวรร ประกอบแต่การสุจริตรักษากิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง

และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

(๓) ปริจจาคะ การบริจจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

(๔) อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงซื่อสัตย์ไร้มายา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

(๕) มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองคมีคามงามเกิดแต่ท่วงทีกิริยา สุภาพนุมนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักรักดีแต่มีขาดยาเกรง

(๖) ตปะ ความทรงเดช คือ แผลดเผากิเลสตัณหา
มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิตระงับยับยั้งข่มใจได้
ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ
มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ

(๗) อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด
ลุลำนาจความโกรธ
จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ
ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น
วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบ
เป็นตัวของตนเอง

(๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่
เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด
ไม่หลงระเห็จอำนาจ ขาดความกรุณา
หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด
เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

(๙) ขันติ ได้แก่ ความอดทน คือ
อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไร
ก็ไม่ท้อถอย
ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเลียดสีถากถางอย่างไรก็ไม่หมดกำลังใจ
ไม่ยอมละทิ้งกรณีที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

(๑๐) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม คือ
วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม
คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากลักการะ
หรืออภิวรรณ อนภิวัตรมณใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม
คือ ความเที่ยงธรรม กิติ นิติธรรม คือ
ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง
ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม กิติ
ไม่พหุติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป⁵¹
หลักธรรมนี้เป็นคุณสมบัติอันประเสริฐอีกประการหนึ่งของพระราชา
าภิรัฐราชที่ปฏิบัติต่อพสกนิกรหรือบุคคลระดับผู้นำที่จะปฏิบัติ
ต่อไป

๓.๖.๒ จักการรติธรรม ๑๒

⁵¹ พ.ช. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

จักการบรรดิธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ
ที่พึงทรงบำเพ็ญอยู่เสมอ
เป็นธรรมเนียมที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพร
รดิ เป็นหน้าที่ของนักปกครอง
ผู้ยิ่งใหญ่หรือผู้บริหารราชการของประเทศ ได้แก่

(๑) ธรรมาธิปไตย ได้แก่

เคารพนับถือบุชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลักเป็นธงชัย
เป็นธรรมาธิปไตย

(๒)

ให้การรักษาคุมครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมแก่พระม
หสี โอรสธิดา จนถึงปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด กล่าวคือ
คนในส่วนพระองค์ช่วยให้การบำรุงเลี้ยง อบรมสั่งสอนเป็นต้น
ให้อยู่ในความเรียบร้อย สงบสุข และมีความเคารพนับถือกัน

(๓)

ให้การรักษาคุมครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมและเป็นให้
แก่พลกายกล่าวคือกองทัพ ข้าราชการฝ่ายทหาร

(๔)

ให้การรักษาคุมครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมให้แก่กษัต
ริย์ทั้งหลายผู้ในพระบรม เสด็จานุภาพ เจ้าเมืองขึ้น
ขุนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย
ข้าราชการฝ่ายปกครอง

(๕)

ให้การรักษาคุมครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมให้แก่ผู้ตา
มเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย
ปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการพลเรือนเข้าทั้งหมด

(๖)

ให้การรักษาคุมครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมให้แก่พรา
หมณ์และคฤหบดี ผู้เป็นเจ้าพิธี เจ้าหน้าที่สั่งสอน พ่อค้า หมอ
ผู้ประกอบอาชีพวิชาการ และเกษตรกร
ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์เป็นต้น

(๗)

ให้การรักษาคุมครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมให้แก่ชาว
นิคมชนบท คือ
ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง

(๘)

ให้การรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมให้แก่สมณพราหมณกลาวคือ พระทรงศีลทรงคุณธรรม

(๙)

ให้การรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมและเป็นธรรมให้แก่มิคและปักษี คือ สัตว์ควรสงวนทั้งหลาย

(๑๐)

ทรงห้ามหรือกั้นมิให้มียุทธกรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขตคือจัดการปกป้องแก้ไข

มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในแผ่นดินพระองค์

(๑๑)

แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่คนผู้ไร้อำนาจมิให้คนขัดสนยากไร้ในแผ่นดินของพระองค์

(๑๒)

ปรึกษาลอบถามปัญหา กับสมณพราหมณ์ผู้ประพฤดีดี ปฏิบัติชอบ

ผู้ไม่ประมาทมิ่วเมื่อยุสเมตามกาลสมควร เพื่อให้รู้ชัดกาลอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปด้วยความสุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง⁵²

จักรวรรดิธรรมนี้เป็นธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ใช้ปกครองประเทศราชที่อยู่ในเครืออาณาจักรอันจะทำให้พระองค์หรือผู้ที่นำหลักธรรมนี้ไปปรับใช้ย่อมจะเกิดคุณค่าอย่างยิ่งการปกครองจะเกิดความสงบสุขซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ได้ปรากฏในตอนทีวชิรบัณฑิตไปกราบทูลลาพระเจ้าอนัญชัยโกรพยราชไปกับปณณกยักรั แต่พระราชจะไม่ยอมให้วชิรบัณฑิตไป จึงจะใช้พระราชอำนาจไปในทางที่สมควร วชิรบัณฑิตจึงทูลให้พระองค์เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่ทุกระดับที่ควรนำมาใช้ซึ่งวชิรบัณฑิตได้ทูลถวายแก่พญานาคและนางนาคราช

๓.๖.๓ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือ

⁵² พระพุทธวิมุตตินิ, จักรวรรดิสูตร, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ ลิฟซิง, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔-๓๕.

ธรรมประจำตัวของผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง ผู้บริหารราชการ
เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐของผู้มีจิตใจสูง
และใช้เป็นหลักในการควบคุมมารยาท
ให้เกิดความเชื่อเพื่อต่อมนุชนและสัตว์ทั้งหลายโดยชอบเพื่อให้กา
รอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข
เป็นหลักธรรมที่วิบุรณทิติใช้ในการปกครองบริหาร อันได้แก่

(๑) เมตตา คือ ความปรารถนาดี
ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข
หรืออยากให้ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองมีความสุข และ
คิดทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองทั่วหน้า

(๒) กรุณา คือ ความสงสาร
อยากช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์
โศกโศกในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากของผู้ใต้ปกครองที่ไ
ด้รับความเดือดร้อน

(๓) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี
ในเมื่อเห็นผู้ใต้ปกครองมีความสุข ประสพกับความสำเร็จ
เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป

(๔)
อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้ายปฏิบัติด้วยความเที
ยงธรรม^{๕๓} หลักธรรมทั้ง ๔
ประการนี้เป็นคุณสมบัติของผู้ใหญ่ที่มีความรู้ใคร่เมตตาต่อผู้น้อย
หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่พึงอนุเคราะห์ต่อผู้น้อยที่อยู่ใต้บังคับบัญ
ชาควรนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

๓.๖.๔ ขรवासธรรม

ขรवासธรรม กล่าวคือ วิบุรณทิติ
ได้ทูลอธิบายแก่พระเจ้าอนันตชัยโกศลพยุราช
ก่อนที่จะกราบลาไปกับปณณกยักษได้แสดงธรรมแก่ประชาชนแล
ะหมุญาติก่อนการไปก็คือ ขรवासธรรม
คือหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนจะเป็นผู้ที่มีฐานะมั่นคง
ครอบครัวมีความสุขมีความอบอุ่นจะต้องเป็นครอบครัวที่มีธรรม
๑๐ ประการ แต่หลักขรवासธรรมโดยทั่วไปมี ๔ ประการ
แต่หลักขรवासธรรมในวิบุรณทิติมี ๑๐ ประการ คือ ๑)

^{๕๓} ส.ม. ๓๐/๕๗๓/๓๐๙.

ผู้ครองเรือนไม่ควรคบหญิงสาธารณะหรือหญิงแพศยาเป็นภรรยา
 บุคคลผู้ประพฤติผิดในภรรยาของชายผู้อื่น
 ชื่อว่าผู้คบหญิงสาธารณะเป็นภรรยา ผู้ครองเรือนพึงเป็น
 บุคคลที่ไว้วางใจกันในครอบครัว ๒) เมื่อได้โภชนะดีมีรสอร่อย
 ยังไม่ให้แก่คนอื่น ไม่พึงบริโภคแต่ผู้เดียว ๓)
 ไม่ควรกล่าวคำพูดที่เป็นสาเหตุของการทะเลาะวิวาทกัน
 เป็นไปเพื่อความฉิบหาย
 ไม่ใช่ทางสวรรค์ไม่ใช่ธรรมที่นำผู้ประพฤติให้ออกจากทุกข์
 เป็นการทำให้โลกให้เกิดความวุ่นวายเกิดปัญหา
 ไม่เป็นความเจริญแห่งปัญญา ๔) เป็นผู้ประกอบด้วยศีล ๕ ไม่ขาด
 ไม่ทำลาย ไม่ต่างพร้อย เป็นผู้ไม่ประมาทเล่นเลอในกุศลธรรม
 เป็นผู้สวดสวดเลือกเพื่เหตุผลให้แยบคาย
 เป็นผู้ประกอบด้วยความสงบเสถียร ๕)
 ผู้ครองเรือนเป็นผู้ประกอบด้วยราชวัตร คือ
 พระราชกำหนดกฎหมาย ขอบังคับ ๖)
 เป็นผู้ประพฤติถ่อมตนไม่เยอหยิ่งถือตัว
 เป็นผู้ละเว้นจากความตระหนี่ ๗)
 เป็นผู้มิถอยคำไพเราะอ่อนหวานจับใจผู้อื่น
 เป็นผู้ไม่หยาบคายทั้งทางกาย วาจาและใจ ๘)
 เป็นผู้ทำการสงเคราะห์แก่ภักษยานมิตร คือ
 สงเคราะห์บุคคลผู้ควรให้ความสงเคราะห์ด้วยสังหัตถ์มมีการให้
 ทาน แก่บรรพชิต มีสมณพราหมณ์ แก่คนอนาถา
 และกำพร้า เป็นต้น ๙)
 เป็นผู้พอใจในวัฏนธรรมอันดีงามของประเพณี
 พอใจในสุจริตธรรม และเป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ๑๐)
 ทำตนให้เป็นผู้ใคร่ในการศึกษาเล่าเรียนการสดับรับฟัง
 เป็นผู้ใส่ใจไถ่ถามสนทนา
 ธรรมกับนักปราชญ์บัณฑิตและผู้ประพฤติธรรม
 ตั้งใจคบหาสมาคมกับท่านผู้มีศีลเป็นพหูสูตรโดยเคารพ
 คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะพึงมีความประพฤติ อันปลอดภัยได้ดังนี้
 จะพึงมีความสงเคราะห์ได้อย่างนี้
 จะพึงมีความไม่เบียดเบียนกันได้อย่างนี้
 และมานพพึงปฏิบัติอย่างนี้ จึงจะชื่อว่า มีปกติกล่าวคำสัตย์
 จากโลกนี้แล้วไปยังโลกหน้า จะไม่เศร้าโศกด้วยอาการอย่างนี้⁵⁴

หลักพรวาสธรรมโดยทั่วไปมี ๔ ประการ คือ ๑. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกันทั้งสามีและภรรยา ๒. ทมะ คือการรู้จักขมจิตใจไม่ให้ลุ่มลุ่มแก่ความต้องการของตน ๓. ขันติ คือ ความอดทนต่อความอยากลำบากต่อการทำงาน และทนต่ออารมณ์ที่ไม่ดีต่างๆ อันเกิดขึ้นภายในใจของตนเองและเกิดจากการกระทบกระทั่งอารมณ์จากผู้อื่น ๔. จาคะ คือการสละแบ่งปันสิ่งของของตนเองแก่บุคคลที่ควรให้ปันไม่หวังไว้แต่เพียงผู้เดียวมีการให้ทานเป็นต้น จากข้อความข้างต้นพรวาสที่ดีจะต้องปฏิบัติตนดังนี้คือ (๑) ไม่คบกับภรรยาของผู้อื่น (กามะสมิจฉาจาร) (๒) ไม่ตระหนี่ (๓) ไม่กล่าวถ้อยคำที่ติดอยู่ในโลก (๔) มีศีล (๕) สมบูรณ์ด้วยวัตร (๖) ไม่ประมาท (๗) มีปัญญา (๘) สงบเสงี่ยมพูดจาไพเราะจับใจ (๙) สุภาพอ่อนโยน (๑๐) สูงเคราะหมีมิตร (๑๑) จำแนกแจกทาน (๑๒) รู้จักการจัดการงานให้เรียบร้อย (๑๓) บำรุงสมณพราหมณ์ด้วยข้าวน้ำทุกเมื่อ (๑๔) เป็นผู้ไครธรรม (๑๕) เป็นพหูสูต (๑๖) ทรงสุตะ (๑๗) คบกับผู้มีศีล และการที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาความสัตย์ก็ด้วยการปฏิบัติตามแนวทางแห่งพรวาสปัญหาดังกล่าวมานี้ เป็นข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือนจะพึงกระทำตามฐานะตามโอกาสอันสมควร เพื่อจะก่อให้เกิดความสุขความปลอดภัยในการครองเรือน วิธรรบัตินิตได้ให้โอวาทแก่ภรรยาและบุตรธิดาของท่านนั้นก็เพื่อหวังให้เกิดความสุขในการครองเรือน

๓.๖.๕ อธิษฐานธรรม

อธิษฐาน หมายถึง ตั้งหับ คือ หลักธรรมที่ตั้งไว้ในใจตั้งใจจริง หรือ ความตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือความตั้งใจปรารถนา ขอความตั้งใจจริง คือ ปรารถนาสิ่งใดแล้วก็ตั้งสิ่งนั้นไว้ในใจ เช่น ในคราวที่วิธรรบัตินิต จะไปกับปุณณยักษ ท่านได้ตั้งสัจจะอธิษฐานจิตไว้ว่า ขออย่าให้ผ้านุ่งและตัวของข้าพเจ้าหลุดตกออกจากหางม้าของปุณณยักษ คือคำพูดหรือการกระทำทุกอย่าง

เพื่อให้สำเร็จสมประสงค์อย่างที่เราพุทธเจ้าทรงเคยมาก่อนและหลัก
กอธิษฐานธรรมได้แก่

(๑) ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้ คือ
มีความรู้เท่าทันรู้ชัดรู้แท้ถึงซึ่งสภาวะของสิ่งทั้งหลาย
ทั้งที่เป็นบาปบุญคุณโทษประโยชน์และมิใช่ประโยชน์

(๒) สัจจะ ความจริงใจ คือ ประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง
อันหมายถึงจริงใจต่อ

การประพฤติสุจริต

รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ตามที่ตนได้พิจารณาเห็นแล้วว่าถูกว่าคว
รควรกำลังปัญญาของตน

(๓) จาคะ สละสิ่งที่เข้าศึกษาแก่ความจริง คือ
รู้สละขบสละความเหลวไหลที่เคยประพฤติก
นั้นรู้จักสละความติดอาภิสงนสละกิเลสที่เป็นเหตุให้เสียสัจจะ

(๔) อุปสมะ สงบใจสิ่งที่เข้าศึกษาแก่ความสงบ คือ
รู้จักทำให้ใจสงบ รู้จักหักห้ามใจไม่วุ่นวายไปตามอำนาจกิเลส⁵⁵
ในอธิษฐานธรรมได้แก่ สัจจะ

คือสัมมาวาจาอันเกิดจากความจริงใจในคำพูด

มีความหนักแน่นมั่นคง เพราะตระหนักว่า

คนเราจะมีเกียรติได้เพราะความสัตย์

แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อความดีที่ตนต้องทำให้เป็นไปต
ามนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า

“ตามรักษาสัจจะ” หากสมาชิกในครอบครัวได้ปฏิบัติตามหลักธรรม

๔ อย่างนี้ อย่างมั่นคงยืนนานเพราะตั้งอยู่ในฐานะอันมั่นคง

โดยรู้จักใช้ปัญญาในการประกอบกิจการ รู้จักรักษาสัจจะ

รู้จักสละสละขบสละพรองเหลวไหลของตน

และรู้จักฝึกจิตใจของตนให้มีความสงบอยู่เสมอ นอกจากนี้

วิธปฏิบัติยังเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเอาชนะอุปสรรคต่างๆ

แม้แต่การแสดงธรรม วินิจฉัยธรรมคดีความต่างๆ

ก็อาศัยปัญญาธรรม

๓.๖.๖ สังคหัตถ ๔

สังคหัตถ หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่น
ที่ยังไม่รักใคร่นับถือ ให้เกิดความรักใคร่นับถือ

⁵⁵ ม.อ. ๑๔/๖๘๒/๔๓๗.

และที่มึความรักไคร่หนีบถึออยู่แล้ว ก็ให้เกิแควมแน่แน่นแพ่่นยั่่งขึ้น
 ว่าโดยควมหมายรวบยอดแล้ว ก็คือ
 วิธีทำไห้คนรักหนีบถึอกันจึงเป็นลั่่งจำเป็นอยั่่งยั่่ง สำหรับคนทุกคน
 และทุกสั่่งคมะระหวั่่ง บิดามารดา กับ บุตรธิดา มิตรกับมิตร
 สามีกับภรรยา เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน
 ตลอดจนประชาชนระหวั่่งประเทศ
 เพราะควมรักไคร่หนีบถึอกันเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยดี
 มีควมเจริญก้าวหน้าทั้งสั่วนตัวและสั่วนรวม
 ควมรักไคร่หนีบถึอกันยั่่งมีควมจำเป็นอยู่เพีย่่งใด สั่่งคหวัตถุ
 ก็ยั่่งมีควมจำเป็นอยู่เพีย่่งนั้นคือ⁵⁶

(๑) ทาน คือ

การแบ่งปันวัตถุสั่่งของของต่นแก่ผู้ทีสมควรรไ้คือ
 การแบ่งปันวัตถุสั่่งของทีต่นมึอยู่
 เป็นสมบัติของต่นโดยชอบธรรมไห้แก่ผู้อื่นทีได้รบพิจารณาเห็่นว่า
 เป็นผู้เหมาะสมทีจะได้รับการสงเคราะห์
 เมื่อเขาได้รับแล้วจะนำไ้ไปทำประโยชน์ได้
 หนีบเป็นการแบ่งปันไห้แก่ผู้ควรรไ้โดยมึไ้หวังสั่่งตอบแทนใด ๆ
 ทั้งสิ้น คือ ไ้เพื่อสงเคราะห์กันเท่านั้น
 การแบ่งปันสั่่งของเช่นนี้เรียกว้าทาน

(๒) ปิยวจา คือ เจรจาว่าจาทึออ่อนหวาน คือ

เจรจาแต่ถึอยคำไพเราะอ่อนหวานการพูดเป็นกรรมอย่างหนึ่ง
 เรียกว้า วจิกรรม
 และมีเจตนาเป็นแดนเกิดคำพูดไพเราะจับใจผู้ฟัง เรียกว้า
 ปิยวจา ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ คือเป็นคำจริง คำสั่ดยั่่ง
 เป็นคำสุภาพ เกลั่ียงเกลา ละมุน
 ละไมหรือราบเรียบเป็นคำมึประโยชน์จากการฟังหรือการพูดอยู่ทีมึ
 ประโยชน์ทั้งตอผู้พูดและผู้ฟัง
 เมื่อฟังแล้วผลดีจะบังเกิดแก่ผู้พูดฝ่ายผู้ฟังเมื่อได้รับฟังคำนั้นแล้วก็
 ไ้ผลดี เช่น คำภาษิตต่างๆ ทีมึผู้จดจำเอาไว้
 ไ้ใครไ้ฟังหรือจำไ้ได้ก็เป็นประโยชน์แก่ผู้นั้น
 ผลของคำพูดอยู่ตรงนีตรงทีไ้ได้รับประโยชน์ จึงเรียกว้า
 อัถถสั่ถนหิตว้าจา ถอยคำทีประกอบด้วยสารประโยชน์

⁵⁶ไ้สว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร
 :โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๘๑-๘๔.

(๓) อุตถจริยา คือประพาสสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
อันได้แก่การชวนช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์
และสนับสนุนในทางส่งเสริมในทางศีลธรรมจริยธรรม
และหมายถึงการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก
อุทิศตนบริการรับใช้
ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวมด้วยความจริงใจ
การประพาสประโยชน์ตามหลัก อุตถจริยานั้น
ท่านมุ่งหมายเอาการปรับปรุงตัวเอง ๒ ประการ คือ ๑
การทำตนให้เป็นคนมีประโยชน์ ๒
ประการทำสิ่งที่มีประโยชน์ต่อกัน

(๔) สมานัตตตา คือ
ความเป็นผู้วางตัวเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว คือ
การวางตัวให้สมกับฐานะ เรามีฐานะเป็นอะไร เช่น เป็นลูก
เป็นพ่อ – แม่ เป็นพี่ – น้อง เป็นครู เป็นศิษย์ เป็นต้น
ก็วางตัวให้สมกับที่ตัวเป็น อย่าเย่อหยิ่งถือตัวเกินฐานะ
อย่าปล่อยตัวให้ต่ำต้อยน้อยหน้าเกินพอดี การปรับปรุงตัวเอง
วางตัวเองให้เหมาะสมกับฐานะที่ตัวเป็นดังกล่าวนั้นเรียกว่า
สมานัตตตา

หลักธรรมนี้เป็นเครื่องผูกจิตใจของผู้ใกล้ชิดกันในครอบครัว
หรือบุคคลที่อยู่รวมในสังคมเดียวกันพึงกระทำและนำไปปรับใช้
เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการครองเรือน

๓.๗ หลักธรรมที่เป็นปฏิกษต่อหลักสัจจะ

ประพาสชั่วด้วยวาจา เรียก วาจทุจริตคือการพูดเท็จ
การพูดคำส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดคำเพ้อเจ้อ เป็นต้น
ดังนั้นผู้ที่ปฏิบัติตามหลักสัจจะของวิสุทธิบัณฑิตจะต้องละมุสาวาท
คือเว้นขาดจากการพูดเท็จ และกล่าวแต่คำสัตย์ ถ้าจริงสัจจะ
ชื่อตรง เชื่อถือได้ ไม่ลวงโลก อันหมายถึงการไม่พูดโกหก
หรือไม่ใช่ว่าจะละเมิดความจริงเพราะเห็นแก่ตนหรือเห็นแก่ภูมิ
และมุ่งทำลายผู้อื่น ไม่ให้เป็นคนพูดปดหลอกลวง เชื่อถือไม่ได้
อันจะก่อให้เกิดโทษต่อตนเองคือทำให้ผู้คนไม่เชื่อถือในคำพูด
เป็นที่ไม่วางใจแก่คนอื่น
และอาจมีผลเสียต่อคนอื่นและส่วนรวมอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นการสอนให้ยึดถือความถูกต้องในความดี คือการกล่าวแต่คำสัตย์ (ความจริง) รักษาสิ่งจะเพื่อสร้างอุปนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นในจิตใจตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่ไม่จริง ทำให้ผู้อื่นเชื่อถือในวาจา และเป็นที่ไว้วางใจแก่บุคคลอื่นด้วย

อีกอย่างหนึ่งทั้งยังเป็นการเตรียมพร้อมที่จะเข้าใจถึงเหตุผลผลในการประพฤติปฏิบัติเพื่อที่จะนำไปสู่การกระทำสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่าต่อไป วชิรสูตร ๔ อย่างละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ อยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือในท่ามกลางราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานชักถามว่า มาเกิด บุรุษผู้เจริญท่านรู้สิ่งใดจึงพูดสิ่งนั้น บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่าไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่าเห็น ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตน เพราะเหตุแห่งผู้อื่นบ้าง หรือเพราะเหตุเห็นแก่อำมิสเล็กน้อย ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด พังข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้เพื่อทำลายคนหมู่นี้ สมนาคคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีคนผู้พร้อมเพรียงกันเกลียดเกลียดในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าววาจาที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหูชวนให้รักจับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ละคำเพอเจ้อ เว้นขาดจากคำเพอเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัยพูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

๓.๗.๑ มิจฉาทิฎฐิ

มิจฉาทิฎฐิ คือความเห็นผิด

ดังตัวอย่างที่พระเจ้าโกรพยะมีความเห็นว่าการพนันเป็นสิ่งที่ถูกจึงตกลงที่จะเล่นการพนันกับปณณกัษพิจารณาจากมูลเหตุว่า เจตนาอันเกิดจากกุศลมูล คือ อโลกะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากกุศลมูลคือ โลกะ โทสะ โมหะ ที่มีอยู่ภายในใจ

และแสดงออกมาทางกายและวาจา

การแสดงออกเช่นนี้ย่อมถือเอาเจตนาเป็นตัวกรรมดังพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหํ ภิกขเว กัมมํ วทามิ เจตยิตวา กัมมํ กโรติ กาเยน วาจาเย มนสา”. “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ”⁵⁷

ในความหมายนี้วาจาที่ประกอบด้วยกุศลกรรมที่เกิดขึ้นด้วยเมตตาดวยปัญญาในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้น

วาจานี้จึงเรียกว่า วาจาชอบ หรือสัมมาวาจา

ส่วนวาจาที่ประกอบด้วยเจตนาที่เป็นอกุศลที่เป็นไปในทางเบียดเบียน เกิดขึ้นจากความโกรธ ความริษยา

ความโลภหรือความหลงผิด อันทำให้จิตใจของตนก็เป็นทุกข์

เป็นไปเพื่อความเสื่อม

เป็นสิ่งที่เกิดโทษกับตนเองและผู้อื่นวาจาเช่นนี้เรียกว่า มิจฉาวาจา หรือผู้มีกุศลมนัสอยู่ในใจของตน

ถึงแยกแยะความถูกต้องดีแล้วก่อนที่จะได้กล่าววาจานั้นออกมา

อันเป็นลักษณะของผู้เจริญแล้วด้วยปัญญานั้นเอง

วาจาใดที่ตนยอมรับ วิญญูชนหรือบัณฑิตชื่นชมสรรเสริญ

ว่าเป็นสิ่งสมควร ตนไม่ติเตียนตนเอง และผู้อื่นไม่ติเตียน

และสามารถเคารพในความถูกต้องของวาจานั้นได้

จึงควรกล่าววาจานั้น

เมื่อกล่าววาจาเช่นนี้ออกมาจึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสัจจวาจา

๓.๗.๒ โทสะ

โทสะ หมายถึง ความโกรธที่เกิดขึ้นในจิตใจ

แล้วแสดงออกมาเป็นคำพูด

ที่ให้สูญเสียสู่จะเป็นจริงแท้ในคำพูด เช่น มีความอาฆาต

พยาบาท มุ่งร้ายเป็นตน ความโกรธทำให้จิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว

ทำให้เป็นปฏิปักษ์กับหลักสัจจะอย่างนี้

ดังนั้นจะต้องเปลี่ยนจากโทสะ คือความโกรธ มาเป็น อโทสะ

ความไม่โกรธ ดังนี้

อโทสะ หมายถึง

ความไม่โกรธไม่พยาบาทการไม่โกรธตอบผู้ที่โกรธ

เป็นบุคคลผู้หวังให้คนอื่นมีความสุขทั่วถึงกันดังปรากฏเรื่องในต่อ

⁵⁷ อง.จก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๓๖๘.

คนที่วิรุณบัณฑิตถูกปลุณณกัษฺตรมานก็ไม่ทำความโกรธแก่ปลุณณกัษฺตร

หากแต่มีความปรารถนาดีแสดงธรรมแก่ปลุณณกัษฺตรให้กลับใจเป็นคนดีได้เพราะวิรุณบัณฑิตเป็นผู้ไม่โกรธ

บุคคลผู้ไม่โกรธจะไม่คิดแต่เอาประโยชน์สุขของตนฝ่ายเดียว

แต่จะเป็นผู้ที่ให้อภัยแก่ผู้อื่นเสมอ

แมตนจะได้รับความลำบากถูกรุทธาน

เป็นผู้ที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณา

เมื่อตนเองมีความสุขก็อยากจะแบ่งความสุขให้ผู้อื่น

เห็นผู้อื่นมีความสุขก็อยากจะช่วยให้พ้นทุกข์ เป็นต้น

บุคคลเช่นนี้ ชื่อ อโหส^{๕๘} ความไม่โกรธไม่พยายามดังกล่าวนี

เป็นหลักธรรมเพื่อความเป็นคนดี

สามารถรักษาความเป็นมิตรภาพเอาไว้ได้ดังเรื่องทีปราคฏในคราว

ทีปราคฏและพญานาคเป็นคู่อริกันแต่ครั้งก่อน

เป็นเพราะพญาทั้งสองนั้นมีความอดทน(ขันติ)มีความยินดีพอใจใน

การบริโภคอาหาร(สันโดษ) แมตนจะหิวเพียงใด

แต่เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณธรรมคือ อโหส

จึงสามารถรักษาความเป็นมิตรภาพไว้ได้ตั้งนั้นสัจจะ

คือสัมมาวาจาอันเกิดจากความจริงใจในคำพูด

มีความหนักแน่นมั่นคง เพราะตระหนักว่า

คนเราจะมีเกียรติได้เพราะความสัตย์

แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อความดีที่ตนต้องทำให้เป็นไปต

ามนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “ตามรักษาสัจจะ”

๓.๗.๓ อคติ ๔

วิรุณบัณฑิตได้ให้โอวาทแก่บุตรธิดาของท่านที่จะรับใช้พระ

เจ้าแผ่นดินหรือข้าราชการที่ดีต้องเว้นจากความลำเอียงได้แก่

อคติ หมายถึง ความลำเอียง

ผู้ปกครองผู้บริหารราชการต้องไม่เป็นผู้ลำเอียงต้องวินิจฉัยคดีความ

ในเรื่องราวต่างๆ ด้วยความยุติธรรม เวนอคติ

ไม่ตัดสินใจโดยผลุนผลันไปตามความพอใจของตน ๑. ฉันทาคติ

คือ ลำเอียงเพราะชอบ เป็นการกระทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ

^{๕๘} ธนุ แสงศักดิ์, คำบรรยายสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท, หน้า ๕๓.

ด้วยความชอบพอ รักใคร่กัน เช่น การให้ลาภยศ การตัดสินความ หรือตัดสินอื่นๆ ด้วยอำนาจความพอใจของตน ๒. โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะความชัง เป็นการกระทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ด้วยความเกลียดชังไม่ชอบกัน เช่น

การไม่ให้ลาภยศหรือการการตัดสินความ หรือตัดสินอื่นๆ

ด้วยอำนาจความเกลียดชัง ๓. โมหาคติ คือ

ลำเอียงเพราะความหลง เป็นการกระทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ด้วยความโง่เขลา เช่น การให้ลาภหรือไม่ให้ลาภยศ การตัดสินความ หรือตัดสินอื่นๆ ด้วยอำนาจความโง่เขลา ๔.

ภยากติ คือ ลำเอียงเพราะความกลัว

เป็นการกระทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ด้วยความกลัว เช่น

การให้ลาภหรือไม่ให้ลาภยศ การตัดสินความ หรือตัดสินอื่นๆ

ด้วยอำนาจความกลัว⁵⁹หลักออคติธรรมทั้ง ๕

ประการนี้เน้นถึงความยุติธรรมของข้าราชการควรที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

เพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรมเป็นสัญญาณแห่งความเชื่อมั่นแก่ข้าราชการชั้นผู้น้อยหรือผู้ส่นองงานต่อผู้ใหญ่

ถ้าวาจาที่กล่าวออกมานั้นประกอบด้วยอคติ ๔

แล้วย่อมคลาดเคลื่อนจากสิ่งจะคือความเป็นจริง

๓.๗.๕ มิตร (เพื่อน)

พระเจ้าโกรพยราชคบกับมาณพโดยไม่รู้ว่ามาณพนั้นคือปลุณณกัณษผู้เป็นหลานของท้าวเวสสุวัณที่แปลงตัวมาเล่นการพนันเพื่อเอาตัวของวิรุณบัณฑิตไปตั้งนั้นการคบมิตรจึงสำคัญมากคบมิตรดีย่อมแนะนำไปในทางที่ดีคบมิตรชั่วย่อมแนะนำไปในทางที่ชั่วเป็นต้นในทางพระพุทธ ศาสนากล่าวกับการคบมิตรเอาไว้ว่า มิตร หมายถึง บุคคลผู้ที่รวมกันรวมนอนรวมงานรวมคิดหรือเพื่อน ผู้ที่มีไมตรีจิตชื่อว่ามิตร

มิตรมีความสำคัญมากเพราะมิตรย่อมสงเคราะห์ได้หลายสถาน เช่นช่วยเหลือในการทำงาน ให้คำปรึกษา

ให้ความอบอุ่นให้ความสุขใจ

แต่การคบมิตรนั้นจะต้องเลือกคบเพราะมิตรมีทั้งมิตรดีและไม่ดี มีต่อไปนี้ มิตรดี ๔ ประเภท คือ

⁵⁹ อัง. จตูกก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๑๗.

(๑) มิตรมีอุปการ ช่วยป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
ช่วยป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อน
ผู้ประมาทแล้วเมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงน่านของเพื่อนได้เมื่อมีธุระช่วย
ออกทรัพย์ให้เกินที่เพื่อนต้องการ

(๒) มิตรรวมทุกข์รวมสุข
เปิดเผยความลับของตนแก่เพื่อน ปกปิดความลับของเพื่อน
มิให้แพร่งพราย ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติหรือยากจน
เมื่อเพื่อนมีอันตราย ก็เสียสละแทนเพื่อนได้

(๓) มิตรแนะนำประโยชน์ให้ห้ามมิให้ทำความชั่ว
แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

ให้เพื่อฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังแนะนำทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์
(๔) มิตรมีความรักใคร่ เมื่อเพื่อนทุกข์ก็ทุกข์ด้วย
เมื่อเพื่อนสุขก็สุขด้วยโต้เถียงคนที่พูดดีเตือนเพื่อน
รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน และมิตรไม่ดี ๔ ประเภทได้แก่ ๑)
เป็นคนปอกลอก คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว เสียหายคิดเอาให้มาก
เมื่อมีภัยมาถึงตัวจึงรับทำกิจช่วยเพื่อน

คบเพื่อนเพราะเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ตน ๒) เป็นคนดีแต่พูด
เก็บของลวงแล้วมาปราศรัย คือ พูดแต่เรื่องที่ลวง
มาแล้วอ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัยพูดแต่เรื่องที่อยู่ห่างไกลสูง
คราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้และคอยพูดแสดงความซัดของต
างๆ ตลอด ๓) เป็นคนหัวประจบ ทำชั่วก็คล้อยตาม
เมื่อเพื่อนปรึกษาในเรื่องการทำชั่วยกคล้อยตาม จะทำดีก็คล้อยตาม
คือเมื่อเพื่อนจะทำความดี ก็คล้อยตาม ตอหนาสรรเสริญ

จะพูดหรือแสดงความคิดเห็นอย่าง

เมื่อลับหลังเพื่อนก็ตั้งหน้าขึ้นหาว่าร้ายต่างๆ ๔)

เป็นคนชักชวนในทางที่เลื่อม ชักชวนให้ดื่มน้ำเมาสุราเมรัย

หรือสิ่งเสพติดอื่นๆ ชักชวนเที่ยวกลางคืน

เที่ยวตามสถานเรียมยต่างๆ เป็นต้น

ชักชวนให้มัวเมาในการเล่นการพนัน⁶⁰ มิตรทั้งสองประเภทนี้

เป็นสิ่งที่ผู้หวังความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตควรที่จะเลือกคบเอาแต่มิตร
ที่ดีมีประโยชน์ละเว้นมิตรที่จะนำพาตนไปสู่ความเสื่อมเสีย

เพราะมิตรนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตหรือจะกล่าวได้

⁶⁰ ที.ปา. (ไทย) ๑๖/๑๘๖-๑๙๖/๘๔-๘๖.

ว่าชีวิตทั้งหมดจะได้มีความสุขก็เพราะมิตรจะได้รับความสุขก็เพราะมิตร

๓.๗.๕ มัจฉริยะ ๕

ธรรมมัจฉริยะ หมายถึง ความตระหนี่ ความหวงแหน เหนียวแน่น ไม่อยากจะแบ่งปันให้ใครหวงไว้แก่ตนเพียงผู้เดียว ซึ่งท่านวิสุทธิบัณฑิตได้ให้อวาทแก่พระราชาวาผู้ครองเรือนไม่ควรเป็นผู้มีความตระหนี่ เพราะจะทำให้เป็นคนไร้ญาติขาดมิตร ความตระหนี่นั้น

ในคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏท่านจำแนกไว้มี ๕ ประเภท คือ

(๑) **อาวาสมัจฉริยะ** ตระหนี่ที่อยู่ ได้แก่ความหวงแหนที่อยู่อาศัยอันเป็นของตนไม่พอใจให้บุคคลอื่นซึ่งเป็นคนต่างดาว ต่างนิกาย ต่างหมู่ ต่างคณะ ต่างพรรค ต่างพวก ต่างประเพณี กับฝ่ายตน เข้ามายู่อาศัยปะปนแทรกแซง จัดเป็นอาวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่

(๒) **กุหลมัจฉริยะ** ตระหนี่สกุล ได้แก่ความหวงแหนสกุลของตนเอง ไม่มีความประสงค์คือไม่ต้องการสนับสนุนผู้อื่นภายนอกมาเกี่ยวดองผูกพันด้วย จัดเป็นมัจฉริยะฝ่ายคฤหัสถ์

(๓) **ลามมัจฉริยะ** ตระหนี่ลาม ได้แก่หวงแหน เหนียวแน่นทรัพย์สินสมบัติพิเศษ สิ่งของต่างๆ ซึ่งเป็นของตน ไม่ต้องการจะแบ่งปันให้บุคคลอื่น มีลามมากก็มีความโลภมากมีทรัพย์สินสมบัติเท่าใด ก็เก็บไว้เป็นทรัพย์สินสมบัติเท่านั้น จัดเป็นลามมัจฉริยะ ตระหนี่ลาม

(๔) **วัณณมัจฉริยะ** ตระหนี่วรรณะ ได้แก่ความหวงแหนคุณงามความดี ไม่มีปรารถนาให้บุคคลอื่นทัดเทียมตน หรือเสมอกับตนในคุณงามความดีนั้นๆ หมายความว่า ไม่ต้องการให้ผู้อื่นสู้ได้นั่นเอง วัณณมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ

(๕) **ธัมมมัจฉริยะ** ตระหนี่ธรรม ได้แก่ความหวงแหนธรรม หวงศิลปวิทยาการต่างๆ ที่ตนศึกษาเล่าเรียนมา ไม่มีความปรารถนาจะแสดงจะบอกจะกล่าวสั่งสอนให้แก่บุคคลอื่น

ๆด้วยเกรงว่า เขาจะรู้ตัดเทียมตน
 เพราะต้องการรู้เฉพาะตนแต่ผู้เดียว จัดเป็นธัมมมัจฉริยะ
 ตระหนี่ธรรม⁶¹ ความตระหนี่ทั้ง ๕
 ประการที่กล่าวมานี้บุคคลผู้ที่ครองเรือนไม่ควรจะให้เกิดขึ้นโดยเจ
 พาะการห่วงแหนผลลาภของเครื่องใช้ต่างๆ
 ควรจะแบ่งปันหรือสังเคราะห์แก่ผู้ที่อยู่ในครอบครัวและสังคมเดียว
 กัน เพื่อเป็นการผูกไมตรี

๓.๗.๖ อบายมุข ๖

อบายมุข หมายถึง หนทางแห่งความเสื่อม
 ผู้ครองเรือนที่หวังความสุขความเจริญให้แก่ครอบครัว
 ควรเว้นจากหนทางแห่งความเสื่อมเพราะสิ่งเหล่านี้จะพาตนเองแล
 ะครอบครัวตลอดทั้งสังคมเกิดปัญหาต่างๆ
 ตามมาดังพระเจ้าอนันตยศัยโกรพยราชที่ต้องสูญเสียวิสุทธิบัณฑิตให้แก่
 กบฏณคยักษเพราะสิ่งดังต่อไปนี้

(๑) ติดสุราและของมีนเมา ทำให้เสียทรัพย์
 ก่อการทะเลาะวิวาท เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เสียเกียรติ เสียชื่อเสียง
 ทำให้ไม่รู้จักอาย ทอนกำลังปัญญา

(๒)

ชอบเที่ยวกลางคืนก่อให้เกิดความเสื่อมคือไม่รักษาตัว
 ไม่รักษาลูกเมีย ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่หวาดระแวงสงสัย
 เป็นเหตุให้เขาใส่ความหรือข่าวลือ เป็นที่มาของเรื่องเดือดร้อน

(๓) ชอบเที่ยวดูการละเล่น

มีโทษโดยการงานเสื่อมเสีย
 เพราะใจกังวลลอยคิดจ้องกับเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้นๆ

(๔) ติดการพนันมีโทษหลายประการเช่น

เมื่อชนะยอมก่อเวร เมื่อแพ้ก็เสียตายทรัพย์ที่เสียไป
 ทรัพย์สมบัติหมดไป เป็นคนไม่เชื่อถือในถ้อยคำ
 เป็นที่ดูหมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง
 ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของหญิงที่จะแต่งงานด้วยเพราะกลัวจะเลี้ยงลูก
 เมียไม่ไหว

(๕)

⁶¹ธนุ

คบคนชั่วเป็นเพื่อนเป็นเหตุให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่คบ เช่น
กลายเป็นนักเลงการพนัน นักเที่ยวผู้หญิง นักดื่มสุรา
เป็นคนล่อลวง เป็นคนอันธพาล เป็นต้น

(๖) เกียรติคุณการงาน โดยทำให้ยกเหตุต่างๆ
เป็นข้ออ้าง ผัดเพี้ยนไม่ทำงาน ทรัพย์สินสมบัติใหม่ก็ไม่เกิด
และสิ่งที่มีอยู่ก็เสื่อมสิ้นไป⁶²

หลักอบายมุขทั้ง ๖ ประการดังกล่าวนี้
ผู้ครองเรือนต้องละเว้นหากไม่เช่นนั้นแล้วครอบครัวก็จะพบกับปัญ
หานานับประการ ดังกล่าวแล้ว เป็นต้น

๓.๘ สรุป

ในการศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในวิสุทธิศาสตร์ผู้วิจัยได้แยก
หลักธรรมเป็น ๒ ประเภทคือ ๑)
หลักธรรมที่เป็นฝ่ายเกื้อหนุนสั่งจะและ
โดยหลักธรรมที่เป็นฝ่ายเกื้อหนุนนั้นเป็นหลักธรรมที่วิสุทธิบัณฑิตได้
ประพฤติปฏิบัติและแสดงให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติตาม ซึ่งประกอบด้วย
ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิธรรม ราชวสดีธรรม พรหมวิหาร
ฌราวาสธรรม ปธาน อปปมาทธรรม อธิฐานธรรม สังคหวัตถุ
สาธุนธรรม วิริยะธรรม หลักเบญจศีล เป็นต้น
หลักธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เมื่อวิสุทธิอำมาตย์ปฏิบัติ
จึงได้รับยกย่องจากบุคคลทั้งหลายว่าท่านเป็นบัณฑิตเป็นผู้ที่มีสั่ง
จะ ๒) หลักธรรมที่เป็นฝ่ายปฏิบัติกับสั่งจะคือการละมุสาวาท คือ
เว้นขาดจากการพูดเท็จ และกล่าวแต่คำสัตย์จริงสั่งจะ เชื่อตรง
เชื่อถือได้ ไม่ลวงโลก...⁶³ อันหมายถึงการไม่พูดโกหก
หรือไม่ใช้วาจาละเมิดความจริงเพราะเห็นแก่ตนหรือเห็นแก่อำมาตย์
และมุ่งทำลายผู้อื่น

ในส่วนนี้สัมมาวาจา มีลักษณะเป็นองค์ของศีลด้วยการงดเว้นการเบ
ียดเบียน ไม่ให้เป็นคนพูดปดหลอกลวง เชื่อถือไม่ได้
อันจะก่อให้เกิดโทษต่อตนเองคือทำให้ผู้คนไม่เชื่อถือในคำพูด

⁶² ที.ปา. (ไทย) ๑๖/๑๗๔-๑๗๙/๘๐-๘๑.

⁶³ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๓๘/๔๓๙.

เป็นที่ไม่ว้าวางใจแก่คนอื่น
 และอาจมีผลเสียต่อคนอื่นและส่วนรวมอีกด้วย
 นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นการสอนให้ยึดถือความถูกต้องในความ
 ดี คือการกล่าวแต่คำสัตย์ (ความจริง) รักษาสิ่งจะ
 เพื่อสร้างอุปนิสัยที่ดีให้เกิดขึ้นในจิตใจตนเอง
 ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่ไม่จริง ทำให้ผู้อื่นเชื่อถือในวาจา
 และเป็นที่ไว้วางใจแก่บุคคลอื่นด้วย
 ทั้งยังเป็นการเตรียมพร้อมที่จะเข้าใจถึงเหตุและผลในการประพฤ
 ติปฏิบัติเพื่อที่จะนำไปสู่การกระทำสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่าต่อไป
 สัจจะ

ในที่นี้กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของวิรุณหัตถิตนั้นจากการศึกษา
 มาทั้งหมดพบว่า
 การบำเพ็ญสัจจบารมีของวิรุณหัตถิตนั้นเป็นการบำเพ็ญการรักษา
 สัจจะเพื่อรักษาชีวิตของคนในเมืองและของพระราชอาญาเป็นเจ้านา
 ยของตนที่ได้เล่นสกาแพ่ปณณกัษมุขมั่งหวังที่จะได้หัวใจของวิรุ
 หัตถิตไปเป็นสินสอดขอบุตรสาวพญานาควรณที่เมืองบาดาล
 เนื่องจากบุตรสาวของพญานาควรณนั้นได้ให้คำมั่นว่าหากปณณก
 ัษสามารถนำหัวใจของวิรุณหัตถิตมาให้กับบิดาของตนได้
 นางก็ยินยอมที่จะเป็นมเหสีของผู้นั้น
 เมื่อปณณกัษได้ยินเรื่องราวก็เดินทางไปเฝ้าพระเจ้าธัญชัยโก
 รัพพยราชเพื่อทำเล่นสกาชิงเมืองปรากฏว่าพระเจ้าธัญชัยโกรัพ
 ยราชแพ้นั้น
 ปณณกัษจึงขอยึดเมืองพร้อมกับวิรุณหัตถิตเพื่อไปเป็นบรรณา
 การแก่คนรักคือบุตรสาวของพญานาค
 แม้ว่าพระเจ้าธัญชัยโกรัพพยราชจะห้ามว่าสงครามชิงเมืองผ่านกา
 รเล่นสกา นั้นไม่ได้รวมเอาวิรุณหัตถิตเข้าไปด้วยเพราะเขาย่อมมีสิ
 ทธิในชีวิตของตน
 แต่ปณณกัษก็ไม่ยอมและเพื่อเป็นการตอบแทนผู้เป็นพระราชอา
 วุธหัตถิตจึงอาสาเอาตัวไปเป็นเครื่องตอบแทนแก่ปณณกัษด้วย
 ยการให้ปณณกัษจับไปฆ่าเพื่อเอาหัวใจ⁶⁴
 แต่ก่อนไปเป็นเชลยวิรุณหัตถิตก็ขอปณณกัษว่าขอกลับบ้านไป
 ลาลูกภรรยา ก่อนโดยสัญญาว่าจะกลับมาให้ฆ่าอย่างแน่นอน

⁶⁴พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๖๐/๔๒๙.

เมื่อปณณกัษณ์อนุญาตจึงกลับไปลาบรรดาลูกและภรรยาที่บ้านก่อนจากนั้นจึงได้กลับมาหาปณณกัษณ์ตามสัญญา อันเป็นการกระทำที่เป็นการรักษาคำพูดหรือสัจจะที่ตนมีให้กับปณณกัษณ์ แม้ว่าปณณกัษณ์จะถามว่าท่านมาทำไมทำไมไม่หนีไป วิรุจน์ก็ตอบว่าการรักษาสัจจะคือคุณธรรมของผู้ที่เป็นคนดีเพราะคำว่า "สัจจะ" หมายถึง "จริงใจ คือ ความซื่อสัตย์จริงวาจา คือ พูดจริง" และ "จริงการ คือ ทำจริง" ส่วนคำว่า "บารมี" หรือ "ปารมี" มีความหมายอยู่ ๒ ประการ คือ "อย่างยิ่ง, เลิศประเสริฐที่สุด" และ "คุณธรรมที่ได้สั่งสมกันมาโดยลำดับ หรือ การสะสมคุณงามความดี ทำบุญกุศลกันโดยลำดับต่อเนื่อง" เมื่อวิรุจน์ได้แสดงธรรมจนสามารถเปลี่ยนแปลงจิตใจของปณณกัษณ์และได้มีโอกาสเดินทางไปแสดงธรรมแก่พญานาคและบริวารแล้วที่สุดก็ได้กลับมาสู่เมืองมนุษย์ทำหน้าที่ในการสั่งสอนธรรมต่อไป⁶⁵



⁶⁵พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๗๓/๔๓๑.